МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ГРИЦАК ЮЛІАНИ БОГДАНІВНИ

Наказ НУБіП України 3108 «С». 28.10.2026

2026 р.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Економічний факультет

ПОГОДЖЕНО **Декан економічного факультету**	**ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ** **Завідувач кафедри обліку та оподаткування**
_____Андрій МУЗИЧЕНКО (підпис)	**_____Володимир ЛИТВИНЕНКО** (підпис)
«___»_____2026 року	**«___»_____2026 року**

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: **«Обліково-контрольне забезпечення управління розрахунками з покупцями та замовниками»**

Спеціальність **D1 Облік і оподаткування**
(код і назва)

Освітня програма **«Облік і аудит»**
(назва)

Орієнтація освітньої програми **Освітньо-професійна**

Гарант освітньої програми
к.е.н., доцент _____ **Тамара ГУРЕНКО**
(підпис)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи
к.е.н., доцент _____ **Катерина ШЕВЧУК**
(підпис)

Виконала _____ **Юліана ГРИЦАК**
(підпис)

Київ - 2026

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри обліку та оподаткування
к.е.н., доц. _____ Володимир ЛИТВИНЕНКО
“10” квітня 2026 р.

ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
ЗДОБУВАЧЦІ
Грицак Юліані Богданівні

Спеціальність **D1 Облік і оподаткування**

Освітня програма **«Облік і аудит»**

Орієнтація освітньої програми **освітньо-професійна**

Тема магістерської кваліфікаційної роботи «Обліково-контрольне забезпечення управління розрахунками з покупцями та замовниками»
затверджена наказом від № 3108 «С» від 28 жовтня 2026 року
Термін подання завершеної роботи на кафедру 2026.06.11
Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: нормативно-правові акти України; наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених; матеріали науково-практичних конференцій; статистичні дані; інтернет-ресурси; матеріали власного спостереження автора, дані обліку і звітності ПП «ЯНТОС» (м. Тернопіль)
Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Економічний зміст дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками
2. Облікове забезпечення управління розрахунками з покупцями та замовниками
3. Контрольне забезпечення управління розрахунками з покупцями та замовниками

Перелік графічного матеріалу: таблиці, рисунки.

Дата видачі завдання «25» листопада 2025 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____ (підпис) **Катерина ШЕВЧУК**

Завдання прийняла до виконання _____ (підпис) **Юліана ГРИЦАК**

РЕФЕРАТ
на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» за темою
«Обліково-контрольне забезпечення управління розрахунками з покупцями та замовниками»

У магістерській кваліфікаційній роботі розкривається науковий підхід щодо економічної сутності обліку, внутрішнього контролю дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками.

На практичних матеріалах ПП «ЯНТОС» (м. Тернопіль) розкрито особливості організації та методики обліку та внутрішнього контролю розрахунків з покупцями та замовниками, наведено порядок відображення дебіторської заборгованості у звітності підприємства, наведено методичні прийоми контролю, визначено особливості функціонування ефективної системи внутрішнього контролю для попередження кризових явищ.

Значне місце в роботі відведено розробці аналітичних таблиць, документів внутрішнього контролю які сприятимуть посиленню дієвості системи контролю розрахунків з покупцями та замовниками.

У висновках магістерської кваліфікаційної роботи узагальнено отримані результати дослідження, наведено рекомендації щодо удосконалення обліку, проведення внутрішнього контролю дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками та прийняття управлінських рішень.

КЮЧОВІ СЛОВА: дебіторська заборгованість, облік, розрахунки, контроль, управлінські рішення.

ЗМІСТ

ВСТУП…… 3
РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЗА РОЗРАХУНКАМИ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ…… 6
1.1. Економічний зміст дебіторської заборгованості …… 6
1.2. Оцінка та класифікація дебіторської заборгованості…… 8
1.3. Управління дебіторською заборгованістю як інструмент оптимізації оборотних коштів підприємства……. 13
Висновки до розділу 1…… 18
РОЗДІЛ 2. ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ РОЗРАХУНКАМИ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ…… 20
2.1. Організаційно-економічна характеристика об'єкта дослідження… 20
2.2. Документальне забезпечення обліку розрахунків з покупцями та замовниками ……. 29
2.3. Синтетичний та аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками…… 32
2.4. Облік створення та використання резерву сумнівних боргів (резерв під очікувані кредитні збитки) відповідно до національних та міжнародних стандартів обліку…… 37
2.5. Відображення інформації про розмір дебіторської заборгованості у звітності підприємства для цілей управління…….. 39
Висновки до розділу 2…….. 41
РОЗДІЛ 3. КОНТРОЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ РОЗРАХУНКАМИ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ…… 43
3.1. Методичні прийоми внутрішнього контролю дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками…… 43
3.2. Контроль дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками…….. 47
3.4. Узагальнення результатів внутрішнього контролю та їх вплив на прийняття управлінських рішень щодо ефективного управління дебіторською заборгованістю управління……. 56
Висновки до розділу 3…….. 63
ВИСНОВКИ…….. 65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…… 69
ДОДАТКИ…… 84

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах нестабільного економічного середовища ефективне управління розрахунками з покупцями та замовниками є важливою передумовою забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності підприємства. Значний обсяг дебіторської заборгованості призводить до відволікання оборотних коштів із господарського обороту, виникнення ризику прострочення платежів і погіршення ліквідності підприємства. За таких умов особливого значення набуває належна організація бухгалтерського обліку розрахунків із покупцями та замовниками, яка забезпечує формування достовірної інформації про стан і рух дебіторської заборгованості, контроль своєчасності та повноти проведення розрахунків сприяє виявленню простроченої заборгованості, оцінці ризиків її непогашення. Поєднання облікових і контрольних процедур створює інформаційну основу для прийняття обґрунтованих рішень щодо умов реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та організації розрахункової дисципліни. Актуальність дослідження обліково-контрольного забезпечення управління розрахунками з покупцями та замовниками зумовлена необхідністю підвищення оперативності отримання інформації, посилення контролю за дебіторською заборгованістю та забезпечення ефективного управління грошовими потоками підприємства.

У розробку питань теорії та методології обліку та контролю дебіторської заборгованості вагомий внесок зробили вітчизняні вчені: Бержанір І.А., Білоусова О.С., Бондарєва Т.Г., Бразілій Н., Долішня Т.І., Драбаніч А.В., Закревська О.Ю., Калінеску Т.В., Кемарська Л.Г., Костюнік О.В., Кулик Ю.М., Лень В.С., Лищенко О.Г., Мамонтова Н.А., Меліхова Т.О., Мельничук М.О., Назаренко О.В., Носач Л.Л., Онищенко В.Є., Прокопович Л.Б., Скляр Є.В., Степаненко О.І., Стеценко С.П., Федорченко О.Є. та інші.

Мета та завдання дослідження. Метою магістерської кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретичних і практичних аспектів обліково-контрольного забезпечення управління розрахунками з покупцями та

замовниками, а також формування практичних рекомендацій щодо його вдосконалення для підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю підприємства.

Для досягнення визначеної мети в процесі проведення дослідження були поставлені й вирішені такі завдання магістерської кваліфікаційної роботи:

– визначити економічний зміст дебіторської заборгованості та її роль у системі управління підприємством;

– дослідити підходи до оцінки та класифікації дебіторської заборгованості;

– охарактеризувати методи та інструменти управління дебіторською заборгованістю за розрахунками з покупцями та замовниками;

– надати організаційно-економічну характеристику ПП «ЯНТОС»;

– дослідити особливості документального забезпечення обліку розрахунків з покупцями та замовниками та порядок ведення синтетичного та аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками;

– визначити особливості відображення інформації про дебіторську заборгованість у звітності підприємства для цілей управління;

– визначити методичні прийоми внутрішнього контролю дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками;

– дослідити організацію та порядок здійснення контролю дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками;

– узагальнити результати внутрішнього контролю дебіторської заборгованості й визначити їх вплив на прийняття управлінських рішень щодо підвищення ефективності управління.

Предмет і об’єкт дослідження. Об’єктом дослідження є система бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю розрахунків з покупцями та замовниками ПП «ЯНТОС» в межах якої формується інформація щодо розмірів та структури дебіторської заборгованості з покупцями та замовниками. Предметом дослідження є сукупність теоретичних, організаційних, методичних

і практичних положень щодо обліково-контрольного забезпечення управління дебіторською заборгованістю за розрахунками з покупцями та замовниками.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано системний, діалектичний та історичний підходи до вивчення теоретичних та методологічних основ обліку дебіторської заборгованості на підприємстві. При вирішенні поставлених завдань були використані загальнонаукові та спеціальні методи: аналіз і синтез - для дослідження сутності та структури дебіторської заборгованості; індукція та дедукція - для формування теоретичних узагальнень і висновків; порівняння - для зіставлення показників у динаміці; групування - для класифікації дебіторської заборгованості; документальна перевірка - для дослідження первинних документів та облікових регістрів; методи економічного аналізу - для оцінювання стану та ефективності управління дебіторською заборгованістю.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з питань бухгалтерського обліку, аналізу, внутрішнього контролю та управління дебіторською заборгованістю, нормативно-правове забезпечення, національні та міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, облікова документація та фінансова звітність досліджуваного підприємства, офіційні статистичні матеріали, а також особисті спостереження автора.

Структура магістерської кваліфікаційної роботи: вступ, три розділи, що розкривають зміст, висновки, список використаних джерел та додатки.

Під час роботи над написанням магістерської кваліфікаційної роботи основні результати дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-практичній конференції, за результатами яких опубліковано тези доповідей: Облікова політика як інструмент управління дебіторською заборгованістю підприємства (III Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та здобувачів вищої освіти «Економічні дні – 2026» з нагоди 75-річниці заснування економічного факультету, 2 квітня 2026 р. Київ: НУБіП України) [16].

РОЗДІЛ 1
ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЗА РОЗРАХУНКАМИ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

1.1. Економічний зміст дебіторської заборгованості

Умови ринкової економіки спричинюють те, що суб'єкти господарювання досить часто мають проблеми неможливості своїх контрагентів вчасно розрахуватися за поставлену їм продукцію, у зв'язку з недостатністю коштів та невпевненістю останніх в успішній її реалізації. Відповідно виникає дебіторська заборгованість і, отже, підприємства завжди повинні контролювати її рівень, при потребі та можливості створювати резерви сумнівних боргів, користуватися послугами факторингових компаній та ін. [18]. Ефективне управління дебіторською заборгованістю здійснюється через функцію управління – облікову систему, яка забезпечує стабільність фінансового стану [12].

Незважаючи на велику кількість публікацій, присвячених вивченню сутності поняття «дебіторська заборгованість», в економічній літературі в даний час не існує єдиного підходу до його визначення. Тлумачення даного поняття різними науковцями зазначено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Підходи до визначення сутності дебіторської заборгованості

№пп.	Автор	Визначення
1	2	3
1.	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [55]	Дебіторська заборгованість - це суми заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.
2.	Скляр Є.В. [76]	Дебіторська заборгованість - це сума боргів, які винні підприємству юридичні або фізичні особи та які виникли у результаті господарських взаємовідносин з ними.
3.	Стеценко С.П. [79]	Дебіторська заборгованість (англ. Accounts receivable (A / R)) - сума боргів, що належать підприємству, фірмі, компанії з боку інших підприємств, фірм, компаній, а також громадян, які є їх боржниками, дебіторами

Продовження табл. 1.1

1	2	3
4.	Лень В.С. [43]	Дебіторська заборгованість - це фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства.
5.	Носач Л.Л.	Дебіторська заборгованість - безвідсоткова позика контрагентам.
6.	Драбаніч А.В. [48]	Дебіторська заборгованість - форма відстрочки платежу - відкритий кредит (неформальна або формальна угода, яка передбачає виконання послуг замовником або реалізації продукції покупцю з відстрочкою оплати за них
7.	Білоусова О.С. [20]	Дебіторська заборгованість - грошове вираження результату вимушеної господарсько-економічної операції кредитного характеру з контрагентами (юридичними або фізичними особами), що мала місце у минулому та борг за неї може бути достовірно визначений, узгоджений з контрагентом та сплачений підприємству у майбутньому, а в поточний момент відображений у балансі підприємства як актив.
8.	Закревська О.Ю. [55]	Дебіторська заборгованість - це складова оборотного капіталу, яка є комплексом вимог до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг.

Джерело: сформовано автором на основі [20,43,48,55,76,79]

У НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» дебіторська заборгованість розглядається як суми заборгованості дебіторів перед підприємством на певну дату. Такий підхід є найбільш узагальненим і зосереджений передусім на факті наявності заборгованості та її величині. Натомість наукові підходи доповнюють це визначення характеристиками економічної природи, умов виникнення та майбутнього погашення заборгованості.

За економічним змістом визначення дебіторської заборгованості можна згрупувати за чотирма підходами. Перший – борговий, відповідно до якого вона розглядається як сума боргів контрагентів перед підприємством (Скляр Є.В., Стеценко С.П., НП(С)БО 10). Другий – фінансово-активний, що трактує дебіторську заборгованість як право підприємства на отримання грошових коштів та інших економічних вигод у майбутньому (Лень В.С.). Третій – кредитний, який пов’язує її виникнення з відстрочкою платежу та тимчасовим використанням контрагентами ресурсів підприємства (Драбаніч А.В., Носач Л.Л.). Четвертий – комплексний, що охоплює обставини виникнення заборгованості, її погашення та належність до оборотного капіталу

підприємства (Білоусова О.С., Закревська О.Ю.). Отже, дебіторську заборгованість доцільно розглядати як майнові вимоги підприємства до контрагентів, що виникають у процесі господарської діяльності та передбачають отримання економічних вигод у майбутньому.

Отже, на підставі проведеного дослідження визначення сутності поняття «дебіторської заборгованості» пропонуємо власне тлумачення даного терміну, а саме як сукупності майнових вимог підприємства до юридичних і фізичних осіб, що виникають унаслідок здійснення господарських операцій, відображають право підприємства на отримання грошових коштів або інших економічних вигод у майбутньому та є складовою його активів і оборотного капіталу.

1.2. Оцінка та класифікація дебіторської заборгованості

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю. У разі відстрочення платежу за продукцію, товари, роботи, послуги з утворенням від цього різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів та/ або їх еквівалентів, що підлягають отриманню за продукцію, товари, роботи, послуги, така різниця визнається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами (процентами) у періоді її нарахування.

Поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю. Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється величина резерву сумнівних боргів. Частина довгострокової дебіторської заборгованості, яка підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати

балансу, відображається на ту саму дату в складі поточної дебіторської заборгованості.

Довгострокова дебіторська заборгованість відображається в балансі за її теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення.

Проведений аналіз наукових джерел дозволяє сформувати висновок про наявність різних класифікаційних ознак дебіторської заборгованості. Водночас необхідно зазначити, що класифікація дебіторської заборгованості в обліку здійснюється в межах рахунків, передбачених Планом рахунків, або ж лише за однією певною ознакою. У більшості країн світу існують лише загальні правила щодо класифікації дебіторської заборгованості, які є рекомендаційного, а не директивного характеру. Рішення про порядок розташування різних видів дебіторської заборгованості у балансі та ступінь деталізації цих статей приймає саме підприємство, і, відповідно, у різних підприємствах склад та структура дебіторської заборгованості у балансі будуть різними, на відміну від українського балансу, який жорстко регламентує форму надання цієї статті у НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [69].

Класифікація дебіторської заборгованості здійснюється з урахуванням наступних її критеріїв: термін погашення та зв'язок з нормальним операційним циклом; об'єкти, за якими виникла дебіторська заборгованість; своєчасність погашення.

За першою ознакою, згідно НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» виділяють довгострокову дебіторську заборгованість та поточну (рис. 1.1).

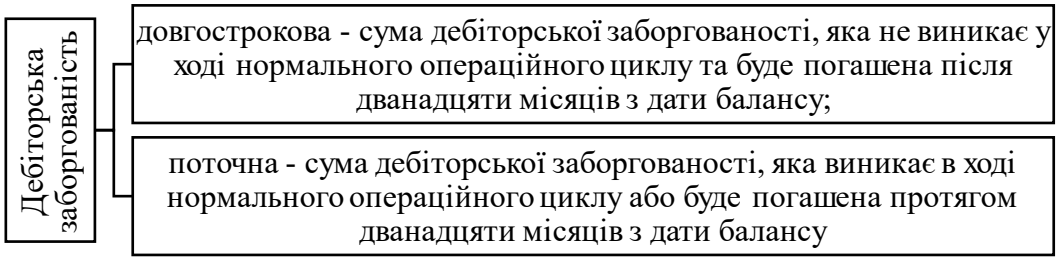

Рис. 1.1. Класифікація дебіторської заборгованості згідно НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» Джерело: сформовано автором на основі [55]

На нашу думку, дана класифікація заборгованості за строком погашення є обґрунтованою та має важливе значення для організації її обліку, аналізу і контролю, оскільки дає змогу розмежувати дебіторську заборгованість за часовими параметрами її погашення та оцінити вплив окремих її складових на ліквідність і фінансову стійкість підприємства. Водночас встановлення чітких критеріїв віднесення заборгованості до поточної або довгострокової забезпечує достовірне відображення інформації у фінансовій звітності та створює основу для прийняття управлінських рішень щодо контролю строків погашення дебіторської заборгованості [66].

Довгострокова дебіторська заборгованість охоплює заборгованість за товари, роботи і послуги, довгострокові векселі одержані та інші вимоги, погашення яких очікується у довгостроковій перспективі. Короткострокова дебіторська заборгованість включає заборгованість за товари та роботи, короткострокові векселі одержані й інші короткострокові вимоги. Такий поділ дає змогу оцінити строки повернення коштів, визначити частку ресурсів, тимчасово вилучених з обороту, та сформувати інформаційну основу для контролю за своєчасністю розрахунків із покупцями та замовниками. Водночас для сучасного обліку доцільно узгоджувати наведену класифікацію з чинними вимогами національних стандартів бухгалтерського обліку та Плану рахунків.

Класифікація дебіторської заборгованості згідно Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій наведена на рис. 1.2.

На нашу думку, дана класифікація заборгованості є комплексною та найбільш придатною для організації бухгалтерського обліку, оскільки враховує не лише строк погашення дебіторської заборгованості, а й характер господарських відносин та напрями її виникнення. Її практичне значення полягає у можливості деталізувати інформацію про заборгованість за окремими видами розрахунків, зокрема за операціями з покупцями та замовниками, виданими авансами, векселями та іншими дебіторами. Окреме відображення списаної дебіторської заборгованості сприяє посиленню контролю за її рухом

та оцінюванню результатів роботи щодо погашення боргів. Водночас така деталізація створює інформаційну основу для аналізу структури дебіторської заборгованості, контролю строків її погашення та прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо подальшої роботи з дебіторами.

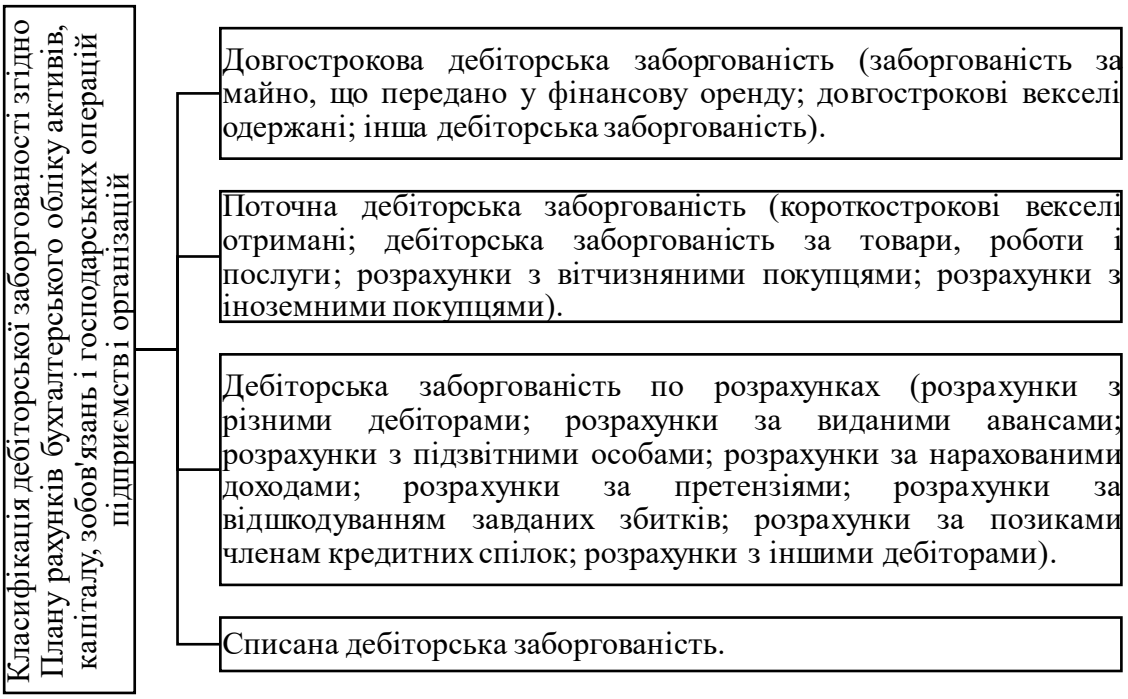

Рис. 1.2. Класифікація дебіторської заборгованості згідно Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій

Джерело: сформовано автором на основі [32]

В науковій літературі при дослідженні класифікації розрахунків з дебіторами, пропонується диференціювати її за наступними термінами: 0-30 днів, 31-60 днів, 61-90 днів, 91-120 днів, понад 120 днів, інші дослідники пропонують деякі відмінні характеристики IV I V часових проміжків, тобто - 91-365 днів та понад 365 днів відповідно [82].

На нашу думку, дана класифікація заборгованості є доцільною для цілей аналізу та внутрішнього контролю, оскільки передбачає її деталізацію за строками погашення та дає змогу своєчасно виявляти прострочену заборгованість. Поділ за часовими інтервалами дозволяє оцінити платіжну дисципліну покупців і замовників, визначити тенденції накопичення

прострочених боргів та зосередити контрольні заходи на найбільш проблемних сумах. Водночас збільшення тривалості періоду заборгованості, особливо понад один рік, свідчить про підвищення ризику її непогашення та потребує посилення претензійної роботи й управлінського контролю. Використання такої класифікації в аналітичній роботі сприяє обґрунтованому оцінюванню якості дебіторської заборгованості та прийняттю своєчасних рішень щодо її погашення.

Класифікація дебіторської заборгованості як об'єкта управління наведено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Класифікація дебіторської заборгованості як об'єкта управління

Класифікаційна ознака	Види дебіторської заборгованості	Значення для управління
1	2	3
За строком погашення	Довгострокова; поточна	Дає змогу оцінити строки повернення коштів та вплив заборгованості на ліквідність підприємства
За терміном виникнення та прострочення	До 30 днів; 31-60 днів; 61-90 днів; 91-120 днів; понад 120 днів	Дає змогу контролювати платіжну дисципліну та своєчасно виявляти прострочені борги
За контрагентами	Покупці; замовники; інші юридичні особи; фізичні особи	Забезпечує оцінювання заборгованості за окремими групами дебіторів
За характером господарських операцій	За товари, роботи, послуги; за виданими авансами; за векселями одержаними; інша	Дає змогу визначити джерела виникнення заборгованості та особливості її погашення
За ймовірністю погашення	Нормальна; сумнівна; безнадійна	Використовується для оцінювання ризику неповернення та формування резерву сумнівних боргів
За забезпеченістю	Забезпечена; незабезпечена	Дає змогу оцінити рівень захищеності вимог підприємства та ризик фінансових втрат
За формою погашення	Грошова; негрошова	Визначає спосіб припинення заборгованості та порядок контролю за її погашенням
За валютою розрахунків	У національній валюті; в іноземній валюті	Дозволяє враховувати валютний ризик та необхідність переоцінки заборгованості

Продовження табл. 1.2

За місцем виникнення	Внутрішня; зовнішня	Дає змогу розмежувати заборгованість за характером взаємозв'язків між учасниками розрахунків
За можливістю стягнення	Така, що підлягає стягненню; проблемна; така, що не підлягає стягненню	Дає змогу визначати подальші заходи щодо погашення або списання заборгованості
За способом виникнення	Договірна; позадоговірна	Дає можливість контролювати дотримання договірних умов та законність виникнення заборгованості
За характером контролю	Поточна контрольована; прострочена; така, що потребує претензійної роботи	Забезпечує диференційований підхід до моніторингу та стягнення заборгованості

Джерело: сформовано автором на основі [51,57,64,73]

Таким чином, комплексна класифікація дебіторської заборгованості передбачає її групування за строками погашення та прострочення, контрагентами, характером операцій, імовірністю повернення, забезпеченістю, формою погашення, валютою розрахунків і можливістю стягнення. Такий поділ дає змогу оцінити стан розрахунків із покупцями та замовниками, виявити прострочені й ризикові борги, визначити ймовірність їх погашення та вплив на ліквідність підприємства. Отже, систематизація дебіторської заборгованості формує інформаційну основу для її обліку, аналізу й контролю, а також прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо своєчасного повернення коштів.

1.3. Управління дебіторською заборгованістю як інструмент оптимізації оборотних коштів підприємства

Ефективне управління дебіторською заборгованістю за розрахунками з покупцями та замовниками передбачає застосування комплексу методів, спрямованих на забезпечення своєчасного надходження коштів, запобіганню виникненню прострочених платежів та мінімізацію ризику непогашення заборгованості. Вибір конкретних методів залежить від фінансового стану

підприємства, умов реалізації продукції, платоспроможності контрагентів, строків розрахунків та прийнятої кредитної політики. Основні методи управління дебіторською заборгованістю систематизовано за їх призначенням і механізмом впливу на розрахунки з покупцями та замовниками наведено в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Методи управління дебіторською заборгованістю за розрахунками з покупцями та замовниками

Метод управління	Зміст методу	Основний результат застосування
1	2	3
Кредитна політика	Визначення умов надання покупцям і замовникам відстрочки або розстрочки платежу, граничного строку кредитування та вимог до контрагентів	Регулювання обсягу дебіторської заборгованості та кредитного ризику
Оцінювання платоспроможності контрагентів	Аналіз фінансового стану, ділової репутації та платіжної дисципліни покупців і замовників до укладення договору	Зниження ризику виникнення безнадійної заборгованості
Лімітування заборгованості	Встановлення максимально допустимого обсягу заборгованості для окремого покупця або замовника	Недопущення надмірної концентрації дебіторської заборгованості
Моніторинг розрахунків	Регулярне відстеження строків виникнення та погашення заборгованості	Своєчасне виявлення прострочених платежів
Аналіз вікової структури	Групування дебіторської заборгованості за строками її виникнення та прострочення	Визначення проблемної та потенційно ризикової заборгованості
Контроль договірних умов	Перевірка дотримання покупцями та замовниками передбачених договорами строків і порядку розрахунків	Підвищення платіжної дисципліни контрагентів
Претензійно-позовна робота	Застосування претензій, вимог та інших передбачених законодавством заходів щодо стягнення простроченої заборгованості	Прискорення погашення прострочених боргів
Система знижок за дострокову оплату	Надання покупцям економічного стимулу для здійснення платежу раніше встановленого строку	Прискорення надходження грошових коштів
Резервування очікуваних кредитних збитків	Врахування ризику непогашення дебіторської заборгованості при формуванні відповідного резерву	Реалістичне відображення вартості дебіторської заборгованості

Продовження табл. 1.3

1	2	3
Інкасація дебіторської заборгованості	Організація цілеспрямованих заходів щодо отримання платежів у встановлені строки	Скорочення строку погашення заборгованості
Внутрішній контроль	Перевірка правильності оформлення операцій, стану розрахунків та обґрунтованості заборгованості	Виявлення помилок, порушень і ризиків непогашення
Реструктуризація заборгованості	Перегляд строків, графіків або інших умов погашення боргу за домовленістю сторін	Підвищення ймовірності погашення проблемної заборгованості

Джерело: сформовано автором на основі [76,78,82,88]

Отже, управління дебіторською заборгованістю за розрахунками з покупцями та замовниками має здійснюватися комплексно, поєднуючи попередню оцінку надійності контрагентів, встановлення обґрунтованих умов кредитування, постійний моніторинг розрахунків та контроль за дотриманням платіжної дисципліни. Важливе значення мають аналіз строків погашення заборгованості, лімітування її обсягів, стимулювання своєчасної оплати та своєчасне застосування заходів щодо стягнення прострочених сум. Комплексне використання зазначених методів сприяє скороченню тривалості обороту дебіторської заборгованості, зменшенню ризику її непогашення та підвищенню ефективності управління оборотними коштами підприємства.

Інструменти управління дебіторською заборгованістю за розрахунками з покупцями та замовниками забезпечують практичну реалізацію методів управління та дають змогу впливати на обсяг, структуру, строки погашення і ризик неповернення заборгованості. Їх застосування має враховувати характер взаємовідносин із контрагентами, умови договорів, платіжну дисципліну та фінансові можливості підприємства. Для систематизації інструментів управління доцільно використовувати класифікаційний підхід, який дає змогу розмежувати їх за призначенням, моментом застосування та способом впливу на розрахунки. Інструменти управління дебіторською заборгованістю за розрахунками з покупцями та замовниками наведено в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Інструменти управління дебіторською заборгованістю за розрахунками з покупцями та замовниками

Класифікаційна ознака	Види інструментів	Характеристика та призначення
1. За етапом виникнення заборгованості	Попередні, поточні, після виникнення заборгованості	Попередні інструменти застосовуються до укладення договору та продажу, поточні - під час здійснення розрахунків, після виникнення - для прискорення погашення прострочених сум
2. За напрямом впливу	Стимулюючі, обмежувальні, контрольні	Стимулюючі спрямовані на прискорення оплати, обмежувальні - на недопущення надмірного кредитування, контрольні - на відстеження стану розрахунків
3. За способом впливу на контрагента	Економічні, адміністративні, договірні	Економічні передбачають знижки, штрафні санкції та інші фінансові стимули; адміністративні - встановлення внутрішніх правил і процедур; договірні - закріплення умов розрахунків у договорах
4. За об'єктом управління	Обсяг, строки, структура, якість дебіторської заборгованості	Дають змогу регулювати загальну величину заборгованості, строки її погашення, співвідношення окремих її видів та ризик неповернення
5. За функціональним призначенням	Планування, оцінювання, моніторинг, регулювання, контроль, стягнення	Забезпечують послідовне управління заборгованістю від встановлення умов розрахунків до контролю її погашення та роботи з простроченими сумами
6. За рівнем застосування	Загальнопідприємницькі, структурні, індивідуальні	Загальнопідприємницькі використовуються для всієї системи розрахунків, структурні - окремими підрозділами, індивідуальні - щодо конкретних покупців і замовників
7. За формою інформаційного забезпечення	Облікові, аналітичні, контрольні, програмні	Облікові формують інформацію про стан розрахунків, аналітичні забезпечують оцінювання показників, контрольні - перевірку операцій, програмні - автоматизацію облікових і управлінських процедур

Джерело: сформовано автором на основі [11,23,38,51,65]

Таким чином, інструменти управління дебіторською заборгованістю утворюють взаємопов'язану систему, яка охоплює всі етапи роботи з покупцями та замовниками - від оцінювання їх платоспроможності та визначення умов розрахунків до моніторингу погашення і стягнення

прострочених сум. Їх класифікація за сімома ознаками дає змогу чіткіше визначити призначення кожного інструменту та забезпечити його відповідність конкретним управлінським завданням. Комплексне використання договірних, економічних, аналітичних, контрольних та інформаційних інструментів сприяє підтриманню обґрунтованого обсягу дебіторської заборгованості, зміцненню платіжної дисципліни покупців і замовників та підвищенню ефективності управління оборотними коштами підприємства.

Реінвестування дебіторської заборгованості є важливим напрямом управління фінансовими ресурсами підприємства, оскільки дає змогу перетворити кошти, тимчасово вилучені в розрахунки з покупцями та замовниками, на доступний фінансовий ресурс. Застосування відповідних інструментів дозволяє прискорити надходження грошових коштів, підтримувати необхідний рівень ліквідності, скоротити період обороту дебіторської заборгованості та спрямувати вивільнені ресурси на фінансування поточної діяльності або інші напрями розвитку підприємства.

Інструменти реінвестування дебіторської заборгованості наведені на рис. 1.3

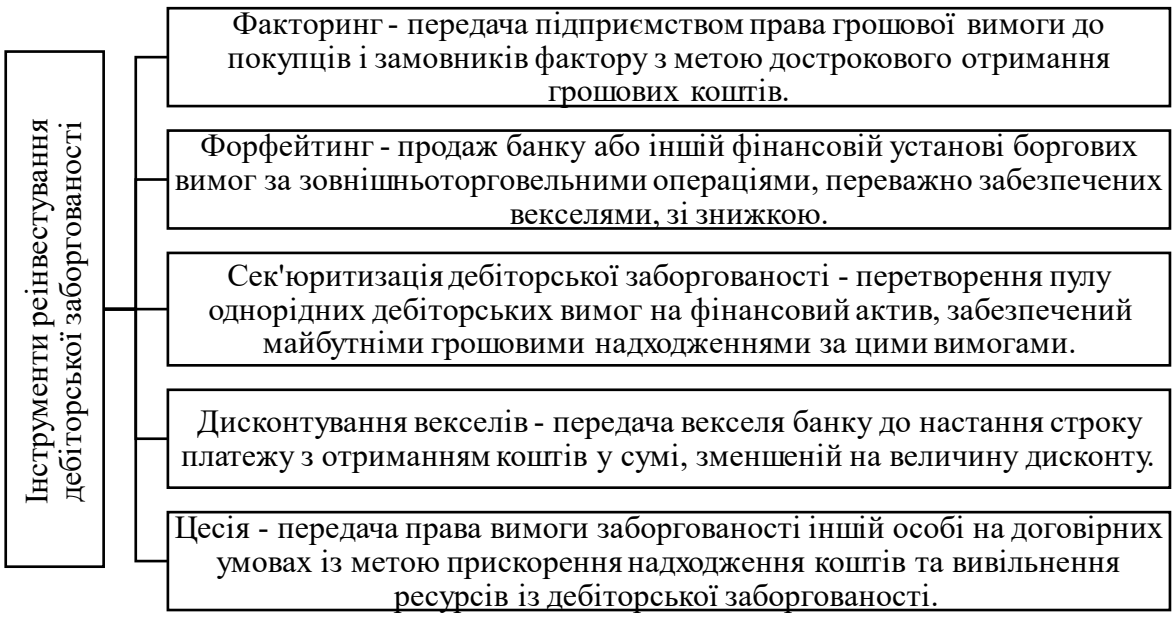

Рис. 1.3. Інструменти реінвестування дебіторської заборгованості

Джерело: сформовано автором на основі [11,38,51,88]

Отже, використання інструментів реінвестування дебіторської заборгованості, зокрема факторингу, форфейтингу, сек'юритизації, дисконтування векселів, цесії та рефінансування, створює можливості для прискорення трансформації дебіторської заборгованості у грошові ресурси підприємства. Їх вибір має здійснюватися з урахуванням вартості залучення фінансування, строків погашення заборгованості, надійності покупців і замовників, рівня фінансового ризику та очікуваного економічного ефекту. Комплексне застосування таких інструментів сприяє ефективнішому використанню оборотного капіталу та підвищенню оперативності управління грошовими потоками підприємства.

Висновки до розділу 1

На підставі проведеного дослідження визначення сутності поняття «дебіторської заборгованості» пропонуємо власне тлумачення даного терміну, а саме як сукупності майнових вимог підприємства до юридичних і фізичних осіб, що виникають унаслідок здійснення господарських операцій, відображають право підприємства на отримання грошових коштів або інших економічних вигод у майбутньому та є складовою його активів і оборотного капіталу.

Комплексна класифікація дебіторської заборгованості передбачає її групування за строками погашення та прострочення, контрагентами, характером операцій, імовірністю повернення, забезпеченістю, формою погашення, валютою розрахунків і можливістю стягнення. Такий поділ дає змогу оцінити стан розрахунків із покупцями та замовниками, виявити прострочені й ризикові борги, визначити ймовірність їх погашення та вплив на ліквідність підприємства. Отже, систематизація дебіторської заборгованості формує інформаційну основу для її обліку, аналізу й контролю, а також прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо своєчасного повернення коштів.

Комплексне управління дебіторською заборгованістю покупців і замовників охоплює всі етапи взаємодії: оцінювання платоспроможності контрагентів, визначення умов кредитування та лімітів, моніторинг розрахунків, стимулювання своєчасної оплати й стягнення прострочених сум. Застосування взаємопов’язаної системи договірних, економічних, аналітичних, контрольних та інформаційних інструментів, класифікованих за сімома ознаками, забезпечує їхню відповідність конкретним управлінським завданням. Такий підхід скорочує тривалість обороту заборгованості, зменшує ризик її непогашення, зміцнює платіжну дисципліну та підвищує ефективність управління оборотними коштами підприємства.

РОЗДІЛ 2
ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ РОЗРАХУНКАМИ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

2.1. Організаційно-економічна характеристика об'єкта дослідження

ПП «ЯНТОС» засноване у 2011 році у місті Тернопіль, основним видом діяльності є холодне волочіння дроту. Іншими видами діяльності є виробництво свинцю, цинку й олова; виробництво виробів із дроту, ланцюгів і пружин; виробництво кріпильних і ґвинтонарізних виробів; оптова торгівля залізними виробами, водопровідним і опалювальним устаткуванням і приладдям до нього; інші види роздрібної торгівлі в неспеціалізованих магазинах; вантажний автомобільний транспорт; надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна; посередництво в розміщенні реклами в засобах масової інформації; виробництво інших готових металевих виробів, н.в.і.у.

Аналіз чисельності працівників ПП «ЯНТОС» свідчить про переважання виробничого персоналу у структурі працівників підприємства, що відповідає специфіці його основної діяльності.

У 2024 році чисельність працівників зменшилася з 75 до 66 осіб, що свідчить про скорочення кадрового потенціалу підприємства в зазначеному періоді. У 2025 році кількість працівників зросла до 102 осіб, тобто порівняно з 2024 роком збільшилася на 36 осіб, або на 54,5 %. Збільшення чисельності персоналу у 2025 році супроводжується розширенням кількості виробничих посад, що характеризує орієнтацію підприємства на нарощування виробничих можливостей. Таким чином, структура персоналу ПП «ЯНТОС» загалом відповідає характеру його господарської діяльності та забезпечує виконання основних виробничих, управлінських і допоміжних функцій.

Аналіз фінансових результатів ПП «ЯНТОС» наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Аналіз фінансових результатів ПП «ЯНТОС» за 2023-2025 рр., тис. грн.

Показники	Роки			Відхилення 2025 р. від 2024 р.		Відхилення 2024 р. від 2023 р.	
	2023	2024	2025	+,-	%	+,-	%
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	253411,6	343873,3	534295,2	190421,9	55,38	90461,7	35,70
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	234006,8	305253,5	485247,3	179993,8	58,97	71246,7	30,45
Валовий прибуток	**19404,8**	**38619,8**	**49047,9**	**10428,1**	**27,00**	**19215,0**	**99,02**
Інші операційні доходи	10918,4	24645,0	11498,0	-13147,0	-53,35	13726,6	125,72
Інші операційні витрати	22608,0	50222,7	49327,7	-895,0	-1,78	27614,7	122,15
Фінансовий результат від операційної діяльності	**7715,2**	**13042,1**	**11218,2**	**-1823,9**	**-13,98**	**5326,9**	**69,04**
Інші доходи			25,1	25,1	x	0,0	x
Інші витрати	1073,8	1307,1	1426,6	119,5	9,14	233,3	21,73
Фінансовий результат до оподаткування	**6641,4**	**11735,0**	**9816,7**	**-1918,3**	**-16,35**	**5093,6**	**76,69**
Витрати (дохід) з податку на прибуток	1195,4	2113,3	1767,0	-346,3	-16,39	917,9	76,79
Чистий фінансовий результат	**5446,0**	**9621,7**	**8049,7**	**-1572,0**	**-16,34**	**4175,7**	**76,67**

Джерело: сформовано автором на основі фінансової звітності ПП «ЯНТОС»

За результатами оцінки показників діяльності ПП «ЯНТОС» за 2023-2025 роки спостерігається загальне зростання обсягів господарської діяльності підприємства, що підтверджується збільшенням чистого доходу від реалізації продукції з 253411,6 тис. грн у 2023 році до 534295,2 тис. грн у 2025 році. У 2024 році чистий дохід зріс на 90461,7 тис. грн, або на 35,70 %, а у 2025 році - ще на 190421,9 тис. грн, або на 55,38 %. Собівартість реалізованої продукції також зростала, однак у 2024 році її приріст становив 30,45 %, що було нижче темпу зростання доходу, унаслідок чого валовий прибуток збільшився на 99,02 %. Незважаючи на суттєве збільшення чистого доходу та збереження прибутковості діяльності, у 2025 році ефективність формування фінансового результату дещо погіршилася через випереджаюче зростання собівартості реалізованої продукції порівняно з доходом.

Аналіз рентабельності ПП «ЯНТОС» у 2023 - 2025 роках наведено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Аналіз показників оцінки рентабельності ПП «ЯНТОС» у 2023 - 2025 рр.

Показники	2023 р.	2024 р.	2025 р.	Відхилення, +,- п.	
				2025 р. від 2024 р.	2024 р. від 2023 р.
Рентабельність продажу, %	2,15	2,80	1,51	-1,29	0,65
Рентабельність основної діяльності, %	2,33	3,15	1,66	-1,49	0,82
Рентабельність власного капіталу, %	7,11	9,78	7,07	-2,71	2,67
Рентабельність необоротних активів, %	8,91	12,87	7,67	-5,20	3,96
Рентабельність оборотних активів, %	9,98	12,31	7,13	-5,18	2,33
Рентабельність позикового капіталу, %	13,94	17,65	7,75	-9,90	3,71
Рентабельність усього капіталу підприємства, %	4,71	6,29	3,70	-2,60	1,58

Джерело: сформовано автором на основі фінансової звітності ПП «ЯНТОС»

На основі показників табл. 2.2 відмітимо, що за підсумками діяльності 2024 р. всі досліджувані показники рентабельності зросли порівняно з 2023 роком, зокрема рентабельність продажу підвищилася на 0,65 в.п. рентабельність основної діяльності - на 0,82 в.п., проте у 2025 р. відбулося погіршення ефективності використання ресурсів та формування прибутку підприємства. Відповідно у 2025 році всі показники рентабельності знизилися: рентабельність продажу скоротилася на 1,29 в.п., рентабельність основної діяльності - на 1,49 в.п., а рентабельність власного капіталу - на 2,71 в.п. Найбільш суттєвим було зниження рентабельності позикового капіталу - на 9,90 в.п., за рахунок зменшення чистого прибутку.

Результати горизонтального аналізу ресурсів на ПП «ЯНТОС» у 2023-2025 роках представлено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Горизонтальний аналіз активів ПП «ЯНТОС» у 2023-2025 рр., тис. грн.

Показники	Станом на 31.12			Відхилення 2025 р. від 2024 р.		Відхилення 2024 р. від 2023 р.	
	2023	2024	2025	+,-	%	+,-	%
Нематеріальні активи	1,9	1,6	1,4	-0,2	-12,50	-0,3	-15,79
первісна вартість	161,5	161,5	161,5	0,0	0,00	0,0	0,00
накопичена амортизація	159,6	159,9	160,1	0,2	0,13	0,3	0,19
Незавершені капітальні інвестиції	473,8	745,0	9767,2	9022,2	1 211,03	271,2	57,24
Основні засоби	60652,6	74000,9	95123,5	21122,6	28,54	13348,3	22,01
первісна вартість	82973,6	104551,3	137494,0	32942,7	31,51	21577,7	26,01
знос	22321,0	30550,4	42370,5	11820,1	38,69	8229,4	36,87
Необоротні активи	**61128,3**	**74747,5**	**104892,1**	**30144,6**	**40,33**	**13619,2**	**22,28**
Запаси	13340,8	24539,5	47033,0	22493,5	91,66	11198,7	83,94
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	15786,3	23217,9	24382,7	1164,8	5,02	7431,6	47,08
Дебіторська заборгованість за розрахунками:							
з бюджетом	4342,0	656,5	3183,1	2526,6	384,86	-3685,5	-84,88
Інша поточна дебіторська заборгованість	17596,2	27324,1	34510,1	7186,0	26,30	9727,9	55,28
Гроші та їх еквіваленти	2566,7	559,7	2441,8	1882,1	336,27	-2007,0	-78,19
Витрати майбутніх періодів	176,4	139,6	182,7	43,1	30,87	-36,8	-20,86
Інші оборотні активи	737,3	1724,7	1164,7	-560,0	-32,47	987,4	133,92
Оборотні активи	**54545,7**	**78162,0**	**112898,1**	**34736,1**	**44,44**	**23616,3**	**43,30**
Активи	**115674,0**	**152909,5**	**217790,2**	**64880,7**	**42,43**	**37235,5**	**32,19**

Джерело: сформовано автором на основі фінансової звітності ПП «ЯНТОС»

Отже, за результатами горизонтального аналізу активів ПП «ЯНТОС» у 2023-2025 роках встановлено загальне зростання вартості активів підприємства з 115674,0 тис. грн у 2023 році до 152909,5 тис. грн у 2024 році та 217790,2 тис. грн у 2025 році, що відповідає приросту на 32,19 % та 42,43 % відповідно.

Необоротні активи у 2024 році збільшилися на 13619,2 тис. грн, або на 22,28 %, а у 2025 році їх приріст становив 30144,6 тис. грн, або 40,33 %, переважно за рахунок збільшення вартості основних засобів. Оборотні активи також характеризувалися стійкою позитивною динамікою та зросли у 2024 році на 23616,3 тис. грн, або на 43,30 %, а у 2025 році - на 34736,1 тис. грн, або на

44,44 %. Загалом динаміка активів характеризується суттєвим розширенням майнового потенціалу ПП «ЯНТОС», причому зростання необоротних активів супроводжується одночасним збільшенням оборотних активів, що свідчить про активізацію як інвестиційної, так і поточної господарської діяльності підприємства.

Найбільшу вагу в майні підприємства у 2023 році займали необоротні активи - 52,85 %, тоді як у 2024-2025 роках переважали оборотні активи, частка яких становила відповідно 51,12 % та 51,84 %. Це свідчить про поступову зміну структури активів ПП «ЯНТОС» у бік збільшення ролі оборотних активів, що пов'язано насамперед зі зростанням запасів та дебіторської заборгованості (рис. 2.1.

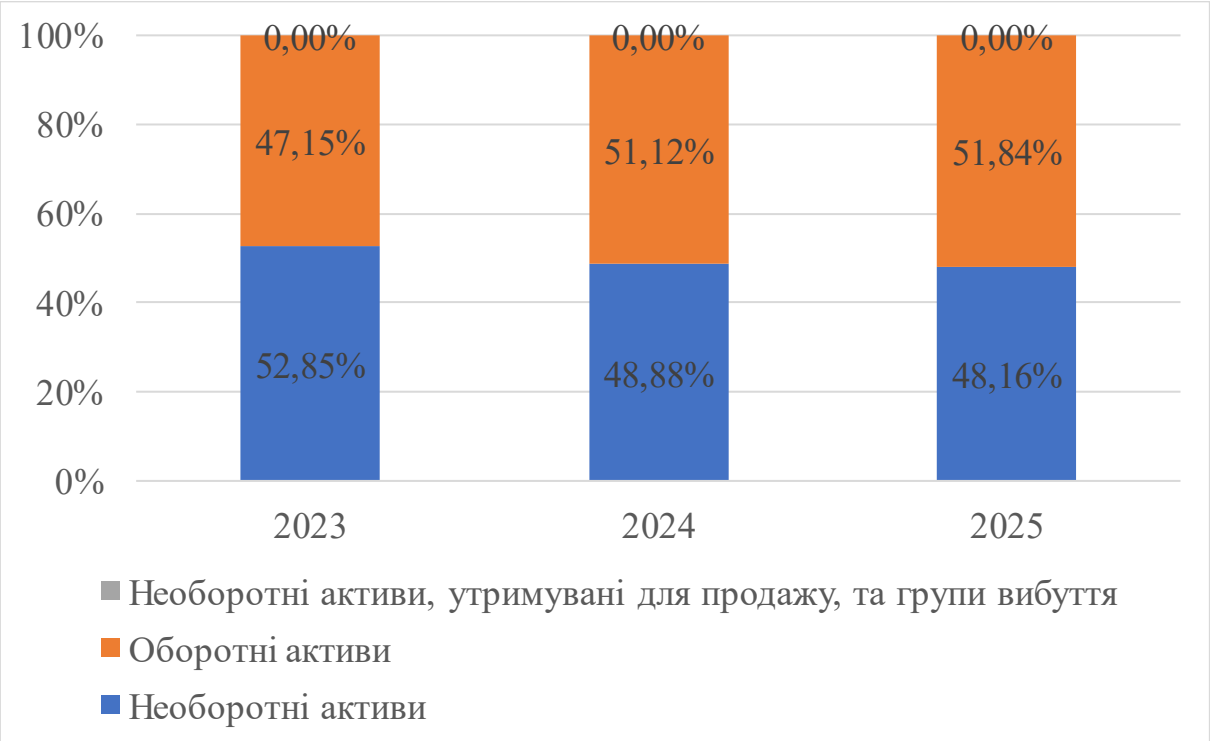

Рис. 2.1. Структура майна підприємства ПП «ЯНТОС» у 2023-2025 рр.

Джерело: сформовано автором на основі фінансової звітності ПП «ЯНТОС»

Результати горизонтального аналізу джерел утворення ресурсів у 2023-2025 роках наведено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Горизонтальний аналіз джерел утворення активів ПП «ЯНТОС» у 2023-2025 роках, тис. грн.

Показники	Станом на 31.12			Відхилення 2025 р. від 2024 р.		Відхилення 2024 р. від 2023 р.	
	2023	2024	2025	+,-	%	+,-	%
Зареєстрований капітал	35926,0	48096,0	55572,0	7476,0	15,54	12170,0	33,88
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	40686,6	50297,3	58347,0	8049,7	16,00	9610,7	23,62
Власний капітал	**76612,6**	**98393,3**	**113919,0**	**15525,7**	**15,78**	**21780,7**	**28,43**
Короткострокові кредити банків	12700,0	3920,0	18100,0	14180,0	361,73	-8780,0	-69,13
Поточна кредиторська заборгованість за:							
довгостроковими зобов'язаннями	563,1	858,0	5242,5	4384,5	511,01	294,9	52,37
товари, роботи, послуги	13988,5	25324,1	28343,5	3019,4	11,92	11335,6	81,04
розрахунками з бюджетом	161,6	314,3	671,9	357,6	113,78	152,7	94,49
розрахунками зі страхування	39,1	231,5	276,2	44,7	19,31	192,4	492,07
розрахунками з оплати праці	148,0	829,2	1045,7	216,5	26,11	681,2	460,27
Доходи майбутніх періодів			4268,2	4268,2	x	0,0	x
Інші поточні зобов'язання	11461,1	23039,1	45923,2	22884,1	99,33	11578,0	101,02
Поточні зобов'язання і забезпечення	**39061,4**	**54516,2**	**103871,2**	**49355,0**	**90,53**	**15454,8**	**39,57**
Капітал	**115674,0**	**152909,5**	**217790,2**	**64880,7**	**42,43**	**37235,5**	**32,19**

Джерело: сформовано автором на основі фінансової звітності ПП «ЯНТОС»

Отже, за даними горизонтального аналізу джерел утворення активів ПП «ЯНТОС» у 2023-2025 роках спостерігається загальне збільшення обсягу джерел фінансування майна підприємства з 115674,0 тис. грн у 2023 році до 152909,5 тис. грн у 2024 році та 217790,2 тис. грн у 2025 році. Власний капітал у 2024 році зріс на 21780,7 тис. грн, або на 28,43 %, а у 2025 році - на 15525,7 тис. грн, або на 15,78 %, що відбулося за рахунок збільшення зареєстрованого капіталу та нерозподіленого прибутку. Водночас поточні зобов’язання і забезпечення характеризувалися значно вищими темпами зростання: у 2024

році вони збільшилися на 15454,8 тис. грн, або на 39,57 %, а у 2025 році - на 49355,0 тис. грн, або на 90,53 %.

Отже, виходячи із рис. 2.2 та даних табл. 2.4, відмітимо, що найбільшу питому вагу у джерелах утворення активів ПП «ЯНТОС» у 2023-2025 рр. займав власний капітал, частка якого становила 66,23 % у 2023 році, 64,34 % у 2024 році та 52,31 % у 2025 році. Водночас у 2024 році його частка зменшилася на 1,89 в.п., а у 2025 році - ще на 12,03 в.п. порівняно з 2023 роком. Така динаміка зумовлена значним зростанням поточних зобов'язань і забезпечень, обсяг яких у 2025 році збільшився на 49355,0 тис. грн, або на 90,53 %, тоді як власний капітал зріс на 15525,7 тис. грн, або на 15,78 %. Таким чином, хоча власний капітал протягом усього досліджуваного періоду залишався основним джерелом формування активів підприємства, у 2025 році роль залучених джерел фінансування помітно зросла.

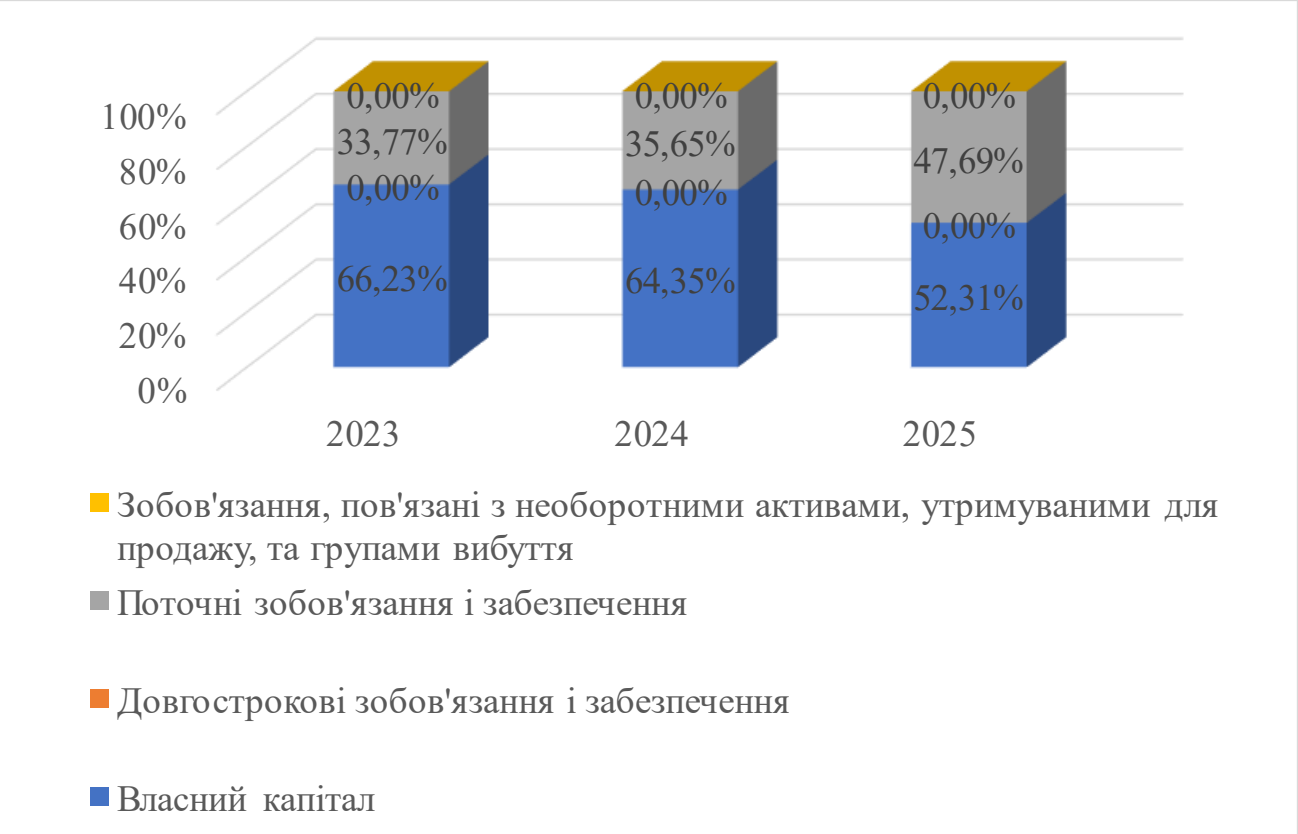

Рис. 2.2. Структура капіталу ПП «ЯНТОС» у 2023-2025 рр.

Джерело: сформовано автором на основі фінансової звітності ПП «ЯНТОС»

Аналіз ліквідності ПП «ЯНТОС» (табл. 2.5) за 2024-2025 рр. свідчить про загальне погіршення платоспроможності підприємства та зниження його фінансової стійкості. Зокрема, коефіцієнт покриття скоротився з 1,43 до 1,09, наблизившись до критичної межі нормативу (> 1), а коефіцієнт швидкої ліквідності зменшився з 0,98 до 0,63, опустившись до нижньої межі рекомендованого діапазону (0,6–0,8). Особливе занепокоєння викликає коефіцієнт абсолютної ліквідності, який попри мінімальне зростання з 0,01 до 0,02 залишається критично низьким (норма 0,25–0,5) і вказує на гострий дефіцит вільних грошових коштів для негайного погашення поточних зобов'язань. Негативну динаміку підтверджує і різке скорочення чистого оборотного капіталу більш ніж у 2,6 раза - з 23 645,80 до 9 026,90 тис. грн, що свідчить про звуження фінансового резерву підприємства та необхідність оптимізації структури його оборотних активів і короткострокових пасивів.

Таблиця 2.5

Аналіз ліквідності ПП «ЯНТОС» за 2024-2025 рр.

№ пп.	Показники	Формула розрахунку показника фінансового стану	2024 р.	2025 р.	Орієнтовне позитивне значення показника
1	2	3	4	5	6
1.	Коефіцієнт покриття	Розділ II активу балансу (рядок 1195) / розділ III пасиву балансу (рядок 1695)	1,43	1,09	> 1
2.	Коефіцієнт швидкої ліквідності	Розділ II активу балансу (р.1195 - р.1100) / розділ III пасиву балансу р.1695	0,98	0,63	0,6 – 0,8
3.	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Розділ II активу балансу (р.1160 + р.1165) / розділ III пасиву балансу р.1695	0,01	0,02	0,25 – 0,5
4.	Чистий оборотний капітал (тис.грн.)	Розділ II активу балансу р.1195 – розділ III пасиву балансу р.1695	23645,80	9026,90	збільшення

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності ПП «ЯНТОС»

Аналіз платоспроможності ПП «ЯНТОС» (табл. 2.6) за 2024–2025 рр. свідчить про послаблення фінансової стійкості підприємства та зростання його

залежності від зовнішніх джерел фінансування. Зокрема, коефіцієнт автономії знизився з 0,64 до 0,52, впритул наблизившись до мінімального нормативного порогу (понад 0,5), а коефіцієнт фінансування зріс із 0,55 до 0,91, що вказує на суттєве збільшення частки позикових коштів у структурі капіталу, хоча й залишається в межах допустимого діапазону (0,5–1). Негативною тенденцією є стрімке падіння коефіцієнта забезпеченості власними оборотними засобами з 0,43 до 0,09, унаслідок чого показник опустився нижче нормативного рівня (понад 0,1), а також триразове скорочення коефіцієнта маневреності власного капіталу - з 0,24 до 0,08. Загалом така динаміка свідчить про зменшення фінансової гнучкості підприємства та дефіцит власних ресурсів для фінансування поточної діяльності.

Таблиця 2.6

Аналіз платоспроможності (фінансової стійкості)

ПП «ЯНТОС» за 2024-2025 рр.

№ № пп.	Показники	Формула розрахунку показника фінансового стану	2024 р.	2025 р.	Орієнтовне позитивне значення показника
1.	Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	Розділ І пасиву балансу р. 1495 / усього по пасиву балансу р. 1900	0,64	0,52	> 0,5
2.	Коефіцієнт фінансування	Пасив балансу (р.1595 + р.1695 + р.1700 + р.1800) / розділ І пасиву балансу р.1495	0,55	0,91	0,5 - 1
3.	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	(розділ ІІ активу балансу р.1195 – розділ ІІІ пасиву балансу р.1695) / розділ ІІІ пасиву балансу р.1695	0,43	0,09	> 0,1
4.	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	(розділ ІІ активу балансу р.1195 – розділ ІІІ пасиву балансу р.1695) / розділ І пасиву балансу р.1495	0,24	0,08	> 0

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності ПП «ЯНТОС»

У 2025 році ПП «ЯНТОС» спостерігалося зниження прибутковості порівняно з 2024 роком, що було зумовлено випереджаючим зростанням

собівартості реалізації порівняно з темпами приросту доходу та збільшенням поточних зобов'язань. Важливе місце у структурі оборотних активів займає дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги, обсяг якої протягом 2023-2025 років зростав. З огляду на переважання експортних операцій особливого значення для підприємства набуває належна організація обліку, контролю та управління розрахунками з іноземними покупцями.

2.2. Документальне забезпечення обліку розрахунків з покупцями та замовниками

Бухгалтерський облік на ПП «ЯНТОС» ведеться відповідно до вимог Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [68], Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, а також внутрішніх розпорядчих документів.

Процес організації обліку дебіторської заборгованості повинен розпочинатися зі створення якісної облікової політики [16,20]. На підприємстві є розроблений Наказ про облікову політику, відмітимо при цьому, що даний наказ у зв'язку вимагає доопрацювань та доповнень, враховуючи зростання підприємства. Крім того, ПП «ЯНТОС» планує здійснювати операції, яких раніше не було (наприклад, щодо операцій пов'язаних з фінансовими інвестиціями тощо).

При формуванні доповнень до Наказу про облікову політку підприємство має включити окремий Розділ про експортні операції і фіксувати виключно ті методи та процедури (відповідно до вимог НП(С)БО 15 «Дохід» та НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів») які підприємство може обирати або потребують деталізації (додаток А).

У в Наказі (Положенні) про облікову політику має бути відображена наступна інформація: визначення об'єктів обліку; визначення класифікаційних ознак дебіторської заборгованості; визнання та оцінка; відображення в

первинних документах; вибір методу розрахунку резерву сумнівних боргів; порядок списання безнадійної заборгованості; порядок проведення інвентаризації; відображення в управлінській звітності (за наявності); організація внутрішнього контролю.

Документальне оформлення розрахунків з покупцями та замовниками є важливою складовою організації бухгалтерського обліку, оскільки забезпечує підтвердження здійснених господарських операцій, виникнення та погашення дебіторської заборгованості. Особливого значення набуває належне оформлення експортних операцій, під час яких поряд із внутрішніми обліковими документами використовуються документи, що підтверджують переміщення товарів через митний кордон, умови зовнішньоекономічного контракту та надходження валютної виручки. Первинні документи обліку розрахунків з покупцями та замовниками при експортних операціях наведено в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Первинні документи обліку розрахунків з покупцями та замовниками на ПП «ЯНТОС»

№ пп.	Документ	Зміст документа
1	2	3
1	Договір (контракт) з іноземним покупцем	Визначає умови поставки продукції, її кількість, ціну, валюту розрахунків, порядок та строки оплати, умови поставки й відповідальність сторін.
2	Специфікація до зовнішньоекономічного контракту	Містить конкретні відомості про найменування, асортимент, кількість, ціну та загальну вартість продукції, що підлягає поставці.
3	Рахунок-фактура (Invoice)	Підтверджує вартість відвантаженої або призначеної до відвантаження продукції та містить реквізити продавця, покупця, товару, кількості, ціни й суми до оплати.
4	Видаткова накладна	Підтверджує передачу продукції покупцю та містить інформацію про найменування, кількість і вартість відвантаженої продукції.
5	Міжнародна товарно-транспортна накладна CMR	Підтверджує прийняття вантажу перевізником та його перевезення автомобільним транспортом до іноземного покупця.

Продовження табл. 2.7

1	2	3
6	Митна декларація	Містить відомості про експортну операцію, товар, його митну вартість, сторони операції та підтверджує митне оформлення вивезення продукції.
7	Пакувальний лист (Packing List)	Містить інформацію про кількість місць, вагу, упаковку, маркування та розподіл продукції за вантажними місцями.
8	Акт приймання-передачі продукції	Підтверджує факт передачі продукції покупцю у випадках, коли такий документ передбачений умовами договору або характером операції.
9	Банківська виписка	Підтверджує надходження коштів від покупця на поточний рахунок підприємства та використовується для відображення погашення дебіторської заборгованості.
10	Платіжна інструкція	Містить інформацію про здійснення платежу покупцем та використовується для підтвердження розрахункової операції.
11	Акт звірки розрахунків	Використовується для підтвердження стану взаєморозрахунків із покупцем та визначення суми заборгованості на певну дату.
12	Довідка бухгалтерії	Оформлює бухгалтерські записи за операціями, які не мають безпосереднього первинного документа, зокрема при курсових різницях, коригуванні заборгованості та інших облікових операціях.
13	Документи щодо претензій та рекламацій	Фіксують невідповідність продукції умовам договору, розбіжності за кількістю або якістю та є підставою для врегулювання взаєморозрахунків.
14	ТТН (товарно-транспортна накладна)	На паперових носіях ТТН використовується для оформлення перевезень вантажів автомобільним транспортом та підтвердження господарських операцій з постачання товарів покупцям.
15	еТТН (електронна товарно-транспортна накладна)	Електронний аналог паперового документа забезпечує швидкий та прозорий обмін даними між учасниками перевезення через державну систему е-ТТН відповідно до законодавчих вимог.

Джерело: сформовано автором на основі даних ПП «ЯНТОС»

Наведені в табл. 2.7 документи охоплюють основні етапи здійснення експортної операції та відображення розрахунків з іноземними покупцями. Наведений комплекс документів формує інформаційну основу для своєчасного відображення операцій з іноземними покупцями та контролю за станом дебіторської заборгованості. Розроблений Графік документообігу наведено в додатку Б.

Документообіг щодо обліку дебіторської заборгованості можна класифікувати за циклами:

1. Виникнення (Договір купівлі-продажу/надання послуг, Рахунок-фактура, Видаткова накладна, ТТН, Акт виконаних робіт);

2. Закриття (зменшення) заборгованості (Банківська виписка, Прибутковий касовий ордер, Звіт про використання грошових коштів/електронних грошей наданих на відрядження або під звіт та документи, які підтверджують витрати пов'язані з використанням коштів під час відрядження);

3. Контроль та звірка (Акт звірки розрахунків з контрагентами, Наказ про проведення інвентаризації, Інвентаризаційний опис);

4. Списання (Відомість (Акт) інвентаризації, Наказ керівника про списання, Бухгалтерська довідка)

Отже, документальне забезпечення розрахунків з покупцями та замовниками забезпечує достовірність даних бухгалтерського обліку, дає змогу контролювати своєчасність погашення дебіторської заборгованості та створює необхідну інформаційну основу для управління розрахунками з контрагентами.

2.3. Синтетичний та аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками

Рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» призначений для узагальнення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи та надані послуги, крім заборгованості, забезпеченої векселем. У складі рахунку 36 передбачено субрахунок 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» та 362 «Розрахунки з іноземними покупцями».

На дебеті рахунку 36 відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт і наданих послуг, яка включає податок на додану вартість, акцизний податок та інші податки і збори, що підлягають перерахуванню до бюджету та включені у вартість реалізації. На кредиті рахунку 36 відображаються платежі, що надійшли на рахунки підприємства в банках, до каси, а також інші види розрахунків. Сальдо рахунку відображає

заборгованість покупців та замовників за одержану продукцію, роботи або послуги.

Субрахунок 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» є основним аналітичним субрахунком рахунку 36 на підприємстві ПП «ЯНТОС», призначеним для обліку поточних розрахунків із резидентами за відвантажену продукцію, виконані роботи чи надані послуги. На дебетах цього рахунку формується загальна сума заборгованості покупців за поставлені товари (з урахуванням ПДВ), тоді як за кредитом фіксуються надходження коштів на погашення цієї заборгованості та інші форми розрахунків. Сальдо на кінець звітного періоду є дебетовим і відображає обсяг неоплаченої вітчизняними контрагентами дебіторської заборгованості, яка безпосередньо впливає на ліквідність та показники оборотних активів підприємства.

Для субрахунку 362 Інструкція [32] прямо встановлює, що аналітичний облік ведеться в гривнях та валюті, обумовленій договором. Це особливо важливо для ПП «ЯНТОС», оскільки розрахунки за експортними операціями здійснюються з іноземними покупцями та можуть бути визначені в іноземній валюті. Синтетичний облік розрахунків з покупцями та замовниками наведено в табл. 2.8 та 2.9.

Таблиця 2.8

Кореспонденції рахунків з обліку розрахунків з іноземними покупцями та замовниками на ПП «ЯНТОС» післяплата за січень місяць 2026 року Foreign Trade LLC

№ пп.	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1	2	3	4	5
1	Відображено дохід від реалізації продукції іноземному покупцю	362	701	1 200 000
2	Відображено податкові зобов’язання з ПДВ за експортною операцією	701	641	0
3	Списано собівартість реалізованої продукції	901	26	850 000
4	Відображено надходження коштів від іноземного покупця на валютний рахунок	312	362	1 200 000

Продовження табл. 2.8

1	2	3	4	5
5	Відображено позитивну курсову різницю за дебіторською заборгованістю	362	714	15 000
6	Відображено негативну курсову різницю за дебіторською заборгованістю	945	362	8 000
7	Відображено комісію банку за валютний переказ	92	311/312	3 000
8	Зараховано кошти від покупця після утримання банківської комісії	312	362	1 197 000
9	Закрито рахунок доходів від реалізації на фінансовий результат	701	791	1 200 000
10	Закрито собівартість реалізованої продукції на фінансовий результат	791	901	850 000

Джерело: сформовано автором на основі даних ПП «ЯНТОС»

Таблиця 2.9

Кореспонденції рахунків розрахунків з покупцями та замовниками на ПП «ЯНТОС» післяплата

№	Господарська операція	Первинні документи	Дебет	Кредит	Сума, грн
1	Отримано 100 % передоплату від іноземного покупця за експортну продукцію	Виписка банку (в інвалюті), SWIFT-повідомлення	312	681	400000
2	Відображено дохід від реалізації продукції іноземному покупцю за експортним контрактом	Митна декларація	362	701	400000
3	Здійснено взаємозалік отриманої передоплати в рахунок погашення заборгованості покупця	Бухгалтерська довідка	681	362	400000
4	Відображено ПДВ за операцією з експорту продукції за ставкою 0 %	Податкова накладна	362	701	0
5	Списано собівартість реалізованої експортної продукції	Бухгалтерська довідка	901	281	250000
6	Відображено позитивну курсову різницю за монетарною дебіторською заборгованістю за іншим експортним контрактом при зміні курсу з 40,00 до 41,00 грн/дол. США	Бухгалтерська довідка	362	714	10000
7	Відображено негативну курсову різницю за монетарною дебіторською заборгованістю при зниженні курсу іноземної валюти	Бухгалтерська довідка	945	362	5000

Джерело: сформовано автором на основі даних ПП «ЯНТОС»

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем і замовником та за кожним пред'явленим до сплати

рахунком. Така організація аналітичного обліку дає змогу контролювати виникнення, погашення та залишок дебіторської заборгованості за кожним іноземним контрагентом.

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками має забезпечувати деталізацію інформації про виникнення, стан і погашення дебіторської заборгованості. Для експортних операцій особливого значення набуває ведення обліку за іноземними контрагентами, рахунками та валютами розрахунків. Основні напрями деталізації аналітичного обліку наведено в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Основні напрями деталізації аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками на ПП «ЯНТОС»

№	Напрям аналітичного обліку	Зміст аналітичної інформації
1	Іноземні покупці та замовники	Найменування кожного контрагента, країна реєстрації та інші ідентифікаційні дані
2	Договори та рахунки	Інформація за кожним зовнішньоекономічним договором, контрактом і пред'явленим до сплати рахунком
3	Валюта розрахунків	Відображення заборгованості у валюті договору та її гривневого еквівалента
4	Строки погашення	Дані про дату виникнення заборгованості, строк оплати, прострочену та поточну заборгованість
5	Стан розрахунків	Інформація про суму заборгованості, отримані платежі, залишок та погашення дебіторської заборгованості

Джерело: сформовано автором

Отже, синтетичний та аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками на ПП «ЯНТОС» забезпечує систематизацію інформації про виникнення, стан і погашення дебіторської заборгованості. Для обліку розрахунків з іноземними покупцями основним є субрахунок 362 «Розрахунки з іноземними покупцями», за дебетом якого відображається виникнення заборгованості за реалізовану продукцію, а за кредитом - надходження платежів та зменшення заборгованості. Аналітичний облік доцільно вести за кожним іноземним контрагентом, договором, рахунком, валютою розрахунків і строками погашення, що дає змогу оперативно контролювати стан дебіторської

заборгованості. Документальне оформлення експортних операцій та правильна кореспонденція рахунків сприяють забезпеченню достовірності облікової інформації й своєчасному відображенню розрахунків у бухгалтерському обліку. Таким чином, належна організація синтетичного та аналітичного обліку створює необхідну інформаційну основу для контролю розрахунків з покупцями та прийняття управлінських рішень щодо погашення дебіторської заборгованості.

Автоматизація обліку розрахунків з покупцями та замовниками є важливим напрямом удосконалення бухгалтерського обліку, оскільки дає змогу оперативно обробляти значні обсяги інформації про виникнення, погашення та стан дебіторської заборгованості. Застосування програмного забезпечення забезпечує взаємопов’язане відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку, формування первинних документів, облікових регістрів та звітності.

На ПП «ЯНТОС» автоматизація обліку розрахунків з покупцями та замовниками доцільна з урахуванням переважання експортних операцій. В умовах роботи з іноземними контрагентами програмне забезпечення має забезпечувати облік розрахунків за кожним покупцем, договором та документом, а також відображення операцій в іноземній валюті та її гривневому еквіваленті. Особливого значення набуває автоматичне визначення курсових різниць, контроль строків погашення заборгованості та формування інформації про прострочені платежі.

У процесі обліку реалізації продукції інформація про господарську операцію вводиться на підставі первинних документів. На її основі програма формує відповідні бухгалтерські записи та збільшує суму дебіторської заборгованості покупця. Після надходження коштів інформація про оплату відображається в системі, унаслідок чого заборгованість контрагента зменшується. Така послідовність забезпечує взаємозв’язок між операціями реалізації та їх оплатою. Для експортних операцій важливим є використання механізмів обліку іноземної валюти. Програма дає можливість відображати

суму операції в іноземній валюті та її гривневий еквівалент, що створює умови для контролю валютної дебіторської заборгованості. За зміни валютного курсу система може використовувати відповідні дані для визначення курсових різниць та їх відображення в бухгалтерському обліку.

2.4. Облік створення та використання резерву сумнівних боргів (резерв під очікувані кредитні збитки) відповідно до національних та міжнародних стандартів обліку

Для забезпечення достовірної оцінки дебіторської заборгованості важливим є врахування ризику її непогашення. За НП(С)БО 10 поточна дебіторська заборгованість включається до балансу за чистою реалізаційною вартістю, тобто за сумою заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів. Величина резерву визначається підприємством відповідно до обраного методу та закріпленої в обліковій політиці методики [55].

За IFRS 9 застосовується модель очікуваних кредитних збитків (Expected Credit Losses, ECL) [51], яка має прогнозний характер і враховує не лише минулі події, а й поточні умови та обґрунтовані прогнози майбутніх економічних умов. Для торговельної дебіторської заборгованості без суттєвого компонента фінансування передбачено спрощений підхід, за яким визнаються очікувані кредитні збитки за весь строк існування заборгованості; для їх розрахунку може застосовуватися матриця резервування.

Основні положення щодо формування та використання резерву наведено в додатку В. Рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів» безпосередньо передбачений чинною Інструкцією про застосування Плану рахунків. За кредитом цього рахунку відображається створення резерву в кореспонденції з рахунками витрат, а за дебетом - списання сумнівної заборгованості за рахунок резерву або зменшення його величини з відображенням відповідного доходу.

За IFRS 9 принципово важливим є те, що модель ECL є прогнозною, тобто не обмежується фактично виниклими збитками. Для торговельної дебіторської заборгованості спрощений підхід передбачає визнання ECL за весь строк існування заборгованості, а матриця резервування може будуватися на основі історичних коефіцієнтів збитків із їх коригуванням на поточні умови та обґрунтовані прогнози [51].

Кореспонденції рахунків резерву сумнівних боргів на ПП «ЯНТОС» наведено в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Кореспонденції рахунків резерву сумнівних боргів

№	Господарська операція	Первинні документи	Дебет	Кредит	Сума
1	Створено (нараховано) резерв сумнівних боргів за результатами інвентаризації та аналізу дебіторської заборгованості	Бухгалтерська довідка, акт інвентаризації розрахунків	944	38	5000
2	Списано безнадійну дебіторську заборгованість за рахунок раніше створеного резерву	Акт на списання, бухгалтерська довідка, накази керівництва	38	361 (362)	2500
3	Відображено надходження коштів в погашення раніше списаної безнадійної заборгованості (якщо заборгованість відшкодована покупцем пізніше)	Виписка банку, бухгалтерська довідка	311 (312)	719	1400
4	Сторновано надлишок створеного резерву сумнівних боргів на кінцівку звітного періоду	Бухгалтерська довідка	38	719	650

Джерело: сформовано автором на основі [6,15,19]

Отже, облік резерву сумнівних боргів за НП(С)БО 10 та резерву під очікувані кредитні збитки за IFRS 9 спрямований на достовірне відображення вартості дебіторської заборгованості з урахуванням ризику її непогашення, проте підходи до його оцінювання мають суттєві відмінності. Національна модель передбачає формування резерву сумнівних боргів на основі визначених підприємством методів, тоді як IFRS 9 базується на прогнозній моделі очікуваних кредитних збитків і передбачає врахування історичних даних, поточних умов та обґрунтованої прогнозної інформації. Для торговельної

дебіторської заборгованості міжнародний стандарт дозволяє застосовувати спрощений підхід із визнанням очікуваних збитків за весь строк її існування, зокрема із використанням матриці резервування. За національними правилами створення та використання резерву відображається на рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів», що забезпечує коригування балансової вартості дебіторської заборгованості та її представлення за чистою реалізаційною вартістю. Таким чином, застосування відповідного підходу до оцінки кредитного ризику дає змогу підвищити достовірність облікової інформації та забезпечити більш обґрунтоване відображення дебіторської заборгованості у фінансовій звітності.

2.5. Відображення інформації про розмір дебіторської заборгованості у звітності підприємства для цілей управління

Інформація про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності є важливим джерелом для оцінювання фінансового стану підприємства та прийняття управлінських рішень. Її відображення у різних формах звітності дає змогу комплексно оцінити не лише обсяг заборгованості, а й її вплив на структуру активів, фінансові результати та рух грошових коштів.

Відображення інформації про розмір дебіторської заборгованості у звітності підприємства для цілей управління наведено в табл. 2.12.

Наведені дані свідчать, що найбільш повна інформація про розмір і склад дебіторської заборгованості формується у формі № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)». Саме ця форма дає можливість визначити величину окремих видів поточної дебіторської заборгованості та оцінити її місце у складі оборотних активів підприємства. Форма № 2 не містить безпосереднього залишку дебіторської заборгованості, однак інформація про доходи, витрати та фінансовий результат дає змогу оцінити економічні результати операцій, унаслідок яких вона виникає. Форма № 3 дозволяє простежити вплив зміни дебіторської заборгованості на рух грошових коштів від операційної діяльності,

що має особливе значення для оцінювання платоспроможності підприємства. Форма № 5 доповнює показники основних форм звітності додатковою інформацією та забезпечує більш детальне розуміння окремих показників і методів їх оцінювання. Отже, використання інформації всіх зазначених форм у комплексі забезпечує більш повну оцінку стану та впливу дебіторської заборгованості на діяльність підприємства.

Таблиця 2.12

Відображення інформації про розмір дебіторської заборгованості у звітності підприємства для цілей управління на ПП «ЯНТОС»

№	Форма звітності	Інформація про дебіторську заборгованість
1	Форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)»	Містить інформацію про дебіторську заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, за розрахунками з бюджетом, виданими авансами та іншу поточну дебіторську заборгованість; дає змогу оцінити її величину та частку в оборотних активах.
2	Форма № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)»	Безпосередньо не містить окремого показника залишку дебіторської заборгованості, але характеризує доходи та витрати, пов'язані з реалізацією продукції, а також фінансовий результат, що дає змогу оцінити вплив розрахунків з покупцями на прибутковість.
3	Форма № 3 «Звіт про рух грошових коштів»	Дає змогу оцінити надходження та вибуття грошових коштів від операційної діяльності, зокрема вплив зміни дебіторської заборгованості на фактичні грошові потоки підприємства.
4	Форма № 5 «Примітки до річної фінансової звітності»	Може містити додаткову деталізацію дебіторської заборгованості, її видів, оцінки та інших показників, необхідних для розуміння фінансового стану підприємства.

Джерело: сформовано автором на основі [22,31,35]

Форми управлінської звітності ПП «ЯНТОС» для відображення інформації про розмір та стан дебіторської заборгованості:

1. Реєстр старіння дебіторської заборгованості (Aging Report) - групування заборгованості за строками її непогашення (прострочена та непросрочена) для своєчасного виявлення ризикових контрагентів.

2. Оперативний звіт про розрахунки з покупцями та замовниками - щоденний моніторинг поточного сальдо за субрахунками 361 і 362, контроль надходження коштів та стану взаєморозрахунків.

3. Звіт про виконання кредитних лімітів і договірних умов - контроль дотримання встановлених лімітів заборгованості та умов оплати (передоплата/післяплата) під час відвантаження продукції.

4. Валютна відомість розрахунків з іноземними покупцями - відстеження стану заборгованості в розрізі валют контрактів, оперативного обліку курсових різниць та контролю дотримання строків розрахунків за експортними операціями.

5. Аналітична довідка про формування та використання резерву сумнівних боргів - оцінка розміру й динаміки створення резерву (рахунок 38) для коригування реальної вартості активів та управління кредитними ризиками [33].

Отже, відображення інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності має комплексний характер і забезпечує користувачів даними, необхідними для оцінювання її обсягу, структури та впливу на фінансовий стан підприємства. Основним джерелом інформації про розмір дебіторської заборгованості є форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», тоді як форми № 2 і № 3 дають змогу оцінити її взаємозв'язок відповідно з фінансовими результатами та грошовими потоками. Додаткове розкриття інформації у примітках сприяє більш обґрунтованому аналізу показників звітності. Таким чином, комплексне використання звітних даних створює інформаційну основу для контролю дебіторської заборгованості та прийняття управлінських рішень щодо її оптимізації.

Висновки до розділу 2

Організаційно-економічний аналіз ПП «ЯНТОС» за 2023–2025 роки свідчить про розширення масштабів його діяльності у сфері холодного волочіння дроту: зросли вартість активів, обсяги реалізації та власний капітал. Водночас у 2025 році знизилася прибутковість через випереджаюче зростання собівартості й поточних зобов'язань, а також збільшилася дебіторська

заборгованість. З огляду на переважання експорту, удосконалення обліку та контролю розрахунків з іноземними покупцями є ключовою передумовою підтримання фінансової стійкості й ефективного управління оборотним капіталом підприємства.

Документальне забезпечення експортних розрахунків з покупцями охоплює документи, що підтверджують умови договору, відвантаження, митне оформлення, транспортування та оплату. Їх належне оформлення гарантує достовірність обліку, контроль своєчасності погашення заборгованості та інформаційну основу для управління розрахунками з нерезидентами.

Синтетичний та аналітичний облік розрахунків на ПП «ЯНТОС» систематизує дані про виникнення і погашення дебіторської заборгованості. Розрахунки з контрагентами ведуться на субрахунках 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» та 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» в розрізі кожного контрагента, договору, рахунку, валюти та строків погашення. Належна організація обліку забезпечує достовірність інформації й ефективний контроль за своєчасним поверненням коштів.

Оцінка резерву сумнівних боргів за НП(С)БО 10 та очікуваних кредитних збитків за IFRS 9 має різні підходи: національний стандарт базується на визначених підприємством методах (рахунок 38), тоді як міжнародний - на прогнозній моделі з урахуванням історичних даних і поточних умов (зокрема через матрицю резервування). Застосування належного підходу підвищує достовірність звітності та дає змогу відображати дебіторську заборгованість за чистою реалізаційною вартістю.

Відображення дебіторської заборгованості у звітності є комплексним: форма № 1 розкриває її обсяг і структуру, форми № 2 та № 3 - зв’язок із фінансовими результатами й грошовими потоками, а примітки поглиблюють аналіз. Це формує інформаційну базу для контролю та оптимізації заборгованості.

РОЗДІЛ 3
КОНТРОЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ РОЗРАХУНКАМИ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

3.1. Методичні прийоми внутрішнього контролю дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками

Контроль - це функція управління, яка передбачає спостереження за процесом функціонування об'єкта, перевірку дотримання встановлених правил, планів і законодавчих норм, а також виявлення відхилень з метою їх усунення та прийняття коригувальних рішень. Внутрішній контроль - це сукупність контрольних процедур, методик і засобів, які організовано керівництвом та працівниками підприємства з метою забезпечення ефективності господарської операційної діяльності, збереження активів, дотримання внутрішньої політики та достовірності бухгалтерської звітності.

В діючому Наказі про облікову політику ПП «ЯНТОС» зазначено, що головний бухгалтер має право на свій розсуд встановлювати систему внутрішньогосподарського обліку, звітності і контролю господарських операцій. В даному внутрішньому документі не враховано, що внутрішній контроль не має зосереджуватися лише на відділі бухгалтерії, це комплексний процес, який охоплює всі підрозділи та рівні управління підприємства. Зосередження контролю виключно на відділі бухгалтерії є поширеною помилкою

Метою внутрішнього контролю дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками зокрема, і на на ПП «ЯНТОС» є забезпечення достовірності інформації про стан розрахунків із контрагентами, своєчасності погашення заборгованості, недопущення виникнення прострочених і безнадійних боргів, а також захисту майнових інтересів підприємства. Особливого значення такий контроль набуває під час здійснення експортних операцій, оскільки розрахунки з іноземними покупцями пов'язані з

валютними операціями, дотриманням умов зовнішньоекономічних договорів та контролем строків надходження коштів [34].

Основними завданнями внутрішнього контролю дебіторської заборгованості є перевірка законності, достовірності та своєчасності документального оформлення й відображення в обліку розрахунків із контрагентами, моніторинг дотримання договірних умов та платіжної дисципліни, своєчасне виявлення і запобігання утворенню простроченої чи безнадійної заборгованості, контроль за правильністю формування резерву сумнівних боргів, а також забезпечення достовірної інформаційної бази для ефективного управління оборотними коштами підприємства [40].

Для внутрішнього контролю розрахунків з дебіторами доцільно використовувати комплекс методичних прийомів, які дають змогу перевірити документальну обґрунтованість виникнення дебіторської заборгованості, правильність її відображення в обліку, своєчасність погашення та реальність отримання коштів від покупців і замовників. З огляду на специфіку діяльності ПП «ЯНТОС» та значну роль експортних операцій контроль має охоплювати також валютні розрахунки, дотримання умов зовнішньоекономічних договорів, правильність відображення курсових різниць та контроль строків погашення заборгованості. Методичні прийоми внутрішнього контролю розрахунків з дебіторами на ПП «ЯНТОС» наведено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Методичні прийоми внутрішнього контролю розрахунків з дебіторами на ПП «ЯНТОС»

Класифікаційна ознака	Методичні прийоми	Зміст прийому
За джерелами інформації	Документальна перевірка	Перевірка договорів, рахунків, накладних, актів, митних декларацій, банківських виписок та інших документів, що підтверджують розрахунки з дебіторами.
	Перевірка облікових регістрів	Зіставлення інформації журналів, відомостей, оборотно-сальдових відомостей та інших регістрів із даними первинних документів.

Продовження табл. 3.1

1	2	3
	Перевірка фінансової звітності	Контроль відповідності показників дебіторської заборгованості даним бухгалтерського обліку.
За характером документальної перевірки	Формальна перевірка	Перевірка наявності обов'язкових реквізитів, дат, підписів, номерів, назв контрагентів та інших даних у документах.
	Арифметична перевірка	Перевірка правильності розрахунків сум реалізації, платежів, податків, валютних сум та підсумкових показників.
	Перевірка по суті	Встановлення відповідності змісту господарської операції її фактичним обставинам та умовам договору.
За способом проведення	Суцільна перевірка	Перевірка всіх операцій з дебіторами за визначений період.
	Вибіркова перевірка	Перевірка окремої частини операцій, найбільш значних сум або операцій з підвищеним ризиком.
	Комбінована перевірка	Поєднання суцільної та вибіркової перевірок залежно від характеру операцій і рівня ризику.
За моментом здійснення контролю	Попередній контроль	Перевірка контрагента, умов договору, платіжних умов та ризику виникнення заборгованості до здійснення операції.
	Поточний контроль	Контроль правильності оформлення та відображення операцій у момент їх здійснення.
	Наступний контроль	Перевірка здійснених операцій, стану заборгованості та результатів її погашення після завершення операції.
За строками погашення	Аналіз строків виникнення	Групування заборгованості за датами її виникнення.
	Аналіз прострочення	Виявлення сум заборгованості, строк погашення яких минув.
	Аналіз віку заборгованості	Групування дебіторської заборгованості за періодами її непогашення.
За валютними операціями	Перевірка валютних сум	Зіставлення валютної суми за договором, рахунком та бухгалтерськими даними.
	Перевірка валютного курсу	Контроль правильності застосування відповідного валютного курсу при відображенні операцій.
	Контроль курсових різниць	Перевірка правильності визначення та відображення курсових різниць за валютною дебіторською заборгованістю.
За оцінкою якості заборгованості	Виявлення сумнівної заборгованості	Визначення боргів, щодо яких існує ризик непогашення.
	Контроль резерву сумнівних боргів	Перевірка обґрунтованості визначення та використання резерву сумнівних боргів.
	Виявлення безнадійної заборгованості	Встановлення заборгованості, щодо якої відсутня реальна можливість погашення.

Джерело: сформовано автором на основі [41,46]

Наведена класифікація дає змогу комплексно організувати внутрішній контроль розрахунків з дебіторами на ПП «ЯНТОС». Застосування документальної, арифметичної та фактичної перевірки забезпечує підтвердження достовірності здійснених операцій, а зустрічна перевірка, звірка розрахунків та інвентаризація дають змогу встановити реальність залишків дебіторської заборгованості. Аналітичні прийоми дозволяють оцінити її структуру, динаміку, строки погашення та рівень ризику неповернення.

Для ПП «ЯНТОС» окремого значення набувають прийоми контролю валютних операцій, передоплати, взаємозаліків та курсових різниць, оскільки вони безпосередньо пов’язані з розрахунками з іноземними покупцями. Таким чином, поєднання наведених методичних прийомів створює основу для своєчасного виявлення простроченої та сумнівної заборгованості, підвищення платіжної дисципліни покупців і забезпечення ефективного управління дебіторською заборгованістю підприємства.

Отже, систематизація методичних прийомів внутрішнього контролю розрахунків з дебіторами дає змогу сформувати цілісну систему контрольних процедур, спрямованих на забезпечення достовірності облікової інформації та своєчасне виявлення відхилень у стані розрахунків з покупцями та замовниками. Застосування документальних, фактичних, розрахунково-аналітичних і організаційних прийомів забезпечує послідовну перевірку правомірності виникнення дебіторської заборгованості, правильності її відображення в бухгалтерському обліку, реальності залишків та дотримання встановлених строків погашення.

В умовах здійснення ПП «ЯНТОС» експортних операцій особливої уваги потребує контроль валютних розрахунків, отриманих авансів, курсових різниць та операцій із взаємозаліку. Водночас результати контролю мають бути основою для оцінювання ризику непогашення заборгованості, визначення необхідності формування резерву сумнівних боргів та розроблення заходів щодо її своєчасного стягнення. Таким чином, комплексне застосування зазначених методичних прийомів сприяє підвищенню результативності

внутрішнього контролю, зміцненню платіжної дисципліни контрагентів і забезпеченню обґрунтованості управлінських рішень щодо управління дебіторською заборгованістю ПП «ЯНТОС».

3.2. Контроль дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками

Внутрішній контроль розрахунків з покупцями та замовниками має здійснюватися послідовно, починаючи з перевірки підстав виникнення заборгованості та завершуючи оцінкою можливості її погашення. Така послідовність дає змогу своєчасно виявляти помилки в документах, порушення умов договорів, прострочені платежі та ризики неповернення коштів. Для ПП «ЯНТОС» доцільно враховувати специфіку експортних операцій, тому контроль має охоплювати не лише бухгалтерські записи, а й зовнішньоекономічні договори, рахунки, документи на відвантаження, митні документи та банківські виписки.

Основні етапи внутрішнього контролю розрахунків з дебіторами наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Основні етапи внутрішнього контролю розрахунків з дебіторами

№	Етап внутрішнього контролю	Зміст контрольних процедур	Результат контролю
1	2	3	4
1	Перевірка договірних відносин	Перевірка наявності та правильності оформлення договору, специфікації, умов оплати, строків розрахунків	Підтвердження правомірності виникнення розрахунків
2	Контроль первинних документів	Перевірка рахунків, накладних, актів, митних документів, CMR та інших документів	Підтвердження факту реалізації та відвантаження
3	Перевірка правильності відображення реалізації	Зіставлення документів на відвантаження з даними бухгалтерського обліку	Виявлення помилок у відображенні доходу та дебіторської заборгованості

Продовження табл. 3.2

1	2	3	4
4	Перевірка аналітичного обліку	Зіставлення даних за кожним покупцем, договором, рахунком та валютою розрахунків	Встановлення фактичного стану заборгованості
5	Контроль надходження коштів	Перевірка банківських виписок та платіжних документів	Підтвердження погашення дебіторської заборгованості
6	Контроль строків погашення	Аналіз строків виникнення та погашення заборгованості, визначення прострочених сум	Виявлення простроченої дебіторської заборгованості
7	Перевірка взаєморозрахунків	Проведення звірки розрахунків з покупцями та аналіз розбіжностей	Підтвердження достовірності залишків
8	Контроль валютних розрахунків	Перевірка правильності перерахунку валютних сум та визначення курсових різниць	Правильне відображення валютної заборгованості
9	Оцінка сумнівної заборгованості	Визначення ймовірності погашення боргів та виявлення проблемних контрагентів	Визначення необхідності створення резерву
10	Контроль безнадійної заборгованості	Перевірка строків позовної давності, документів щодо стягнення та підстав для списання	Обґрунтованість списання заборгованості
11	Аналіз результатів контролю	Узагальнення виявлених порушень, причин виникнення прострочених боргів та ризиків	Формування пропозицій щодо управління заборгованістю
12	Контроль виконання рішень	Перевірка реалізації заходів щодо стягнення або реструктуризації заборгованості	Зниження ризику неповернення коштів

Джерело: сформовано автором на основі [47,50]

Отже, поетапний внутрішній контроль дає змогу ПП «ЯНТОС» забезпечити безперервне спостереження за розрахунками з покупцями та замовниками - від моменту укладення договору до повного погашення заборгованості. Найбільшу увагу доцільно приділяти простроченим сумам, валютним розрахункам та операціям з іноземними покупцями, оскільки саме вони можуть створювати додаткові фінансові ризики. Результати контролю повинні не лише фіксувати виявлені відхилення, а й використовуватися для своєчасного коригування умов співпраці з контрагентами та вдосконалення кредитної політики підприємства.

Контроль дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками є важливою складовою системи внутрішнього контролю ПП «ЯНТОС», оскільки безпосередньо пов'язаний із забезпеченням своєчасного надходження грошових коштів, підтриманням платоспроможності та ефективним використанням оборотного капіталу [50, с. 55]. Внутрішній контроль дебіторської заборгованості має мати систематичний характер та здійснюється при взаємодії всіх підрозділів підприємства (бухгалтерії, фінансового відділу, відділу збуту тощо) та забезпечити своєчасне та повне погашення дебіторської заборгованості, а також її достовірне відображення у звітності, що також є критично важливим елементом при антикризовому управлінні.

На ПП «ЯНТОС» контроль розрахунків з покупцями та замовниками повинен здійснюватися з урахуванням специфіки виробничої діяльності підприємства та значної ролі експортних операцій. Це передбачає перевірку не лише факту виникнення заборгованості, а й дотримання умов зовнішньоекономічних договорів, правильності оформлення документів на відвантаження продукції, своєчасності надходження валютної виручки та правильності відображення відповідних операцій у бухгалтерському обліку.

Першочерговим напрямом контролю є перевірка правомірності виникнення дебіторської заборгованості. Контролер повинен встановити наявність договору з покупцем або замовником, перевірити його основні умови, порядок розрахунків, строки оплати, валюту платежу, відповідальність сторін та інші положення, які впливають на стан взаєморозрахунків. За експортними операціями додатково перевіряється відповідність фактичних операцій умовам зовнішньоекономічного контракту та специфікаціям до нього.

Важливе місце займає контроль первинних документів, на підставі яких у бухгалтерському обліку відображається реалізація продукції та виникнення дебіторської заборгованості. Перевірці підлягають рахунки, видаткові накладні, акти, міжнародні товарно-транспортні накладні, митні документи, банківські виписки та інші документи, що підтверджують здійснення господарської

операції. При цьому необхідно звертати увагу на відповідність дат, кількісних і вартісних показників, реквізитів контрагента та умов оплати (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Робочий документ контролера з перевірки первинних документів за розрахунками з покупцями та замовниками на ПП «ЯНТОС» за січень місяць 2026 року

№	Показники, що перевіряється	За даними обліку, тис. грн	За даними контролю, тис. грн	Відхилення, тис. грн	Результат перевірки	Примітка/ Пояснення відхилень
1	Реалізація продукції покупцю за договором № 15	6 250,00	6 250,00	0,00	Відповідає	
2	Реалізація продукції покупцю за договором № 21	5 840,00	5 840,00	0,00	Відповідає	
3	Реалізація продукції покупцю за договором № 27	7 412,70	7 412,70	0,00	Відповідає	
4	Реалізація продукції покупцю за договором № 31	4 880,00	4 850,00	-30,00	Виявлено розбіжність у первинному	

Джерело: сформовано автором на основі даних ПП «ЯНТОС»

Наступним напрямом є перевірка правильності відображення розрахунків у синтетичному та аналітичному обліку. На підприємстві інформація про розрахунки з іноземними покупцями узагальнюється на субрахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями». Контроль передбачає зіставлення оборотів і залишків за субрахунком із даними аналітичного обліку за окремими покупцями, договорами та рахунками. Така перевірка дає можливість виявити необґрунтовані залишки, помилки у відображенні платежів, неправильне віднесення сум на рахунки бухгалтерського обліку та інші розбіжності (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Робочий документ контролера з перевірки правильності відображення розрахунків у синтетичному та аналітичному обліку ПП «ЯНТОС» за січень місяць 2026 року

№	Показник, що перевіряється	За даними обліку, тис. грн	За даними контролю, тис. грн	Відхилення, тис. грн	Результат перевірки	Примітка/ Пояснення відхилень
1	Сальдо за субрахунком 362 на кінець періоду	8 420,50	8 420,50	0,00	Відповідає	
2	Розрахунки з покупцем А за договором	5 780,20	5 780,20	0,00	Відповідає	
3	Розрахунки з покупцем Б за договором	6 935,40	6 935,40	0,00	Відповідає	
4	Розрахунки з покупцем В за договором	3 246,60	3 216,60	-30,00	Виявлено розбіжність	

Джерело: сформовано автором на основі даних ПП «ЯНТОС»

Особливого значення набуває контроль строків погашення дебіторської заборгованості. Для цього доцільно проводити її групування за строками виникнення та визначати суми поточної і простроченої заборгованості. Аналіз строків дає змогу встановити, які покупці систематично порушують умови договорів, за якими операціями виникає найбільший обсяг прострочених платежів та які борги потребують першочергового реагування. Результати такого контролю мають використовуватися для прийняття рішень щодо подальших умов співпраці з відповідними контрагентами [63, с. 32].

Для підвищення ефективності контролю доцільно формувати внутрішній реєстр дебіторської заборгованості (табл. 3.5), у якому зазначаються назва контрагента, номер і дата договору, дата виникнення заборгованості, сума боргу, встановлений строк погашення, фактична дата оплати, сума

прострочення та стан претензійної роботи. Наявність такого реєстру забезпечує оперативне отримання інформації про стан розрахунків та дозволяє відповідальним працівникам своєчасно реагувати на порушення платіжної дисципліни.

Таблиця 3.5

Внутрішній реєстр дебіторської заборгованості ПП «ЯНТОС»

(станом на 31.01.2026 р.)

№ пп.	Назва контрагента	№ і дата договору	Дата виникнення боргу	Сума боргу, тис. грн	Встановлений строк погашення	Фактична дата оплати	Сума прострочення, тис. грн
1	Покупець А (нерезидент)	№ Е-15 від 10.11.2025	15.11.2025	5780,20	15.01.2026	-	5 780,20
2	Покупець Б (нерезидент)	№ Е-18 від 01.12.2025	05.12.2025	6935,40	05.02.2026	-	0,00
3	Покупець В (нерезидент)	№ Е-22 від 15.12.2025	20.12.2025	3216,60	20.01.2026	-	3 216,60
Усього				15932,20			8 996,80

Джерело: сформовано автором на основі даних ПП «ЯНТОС»

Окремим напрямом контролю є перевірка розрахунків у іноземній валюті. За такими операціями необхідно контролювати правильність визначення гривневого еквівалента валютної заборгованості, застосування відповідних валютних курсів та відображення курсових різниць. Важливо розмежовувати авансові платежі та монетарну дебіторську заборгованість, оскільки порядок їх облікового відображення має різний характер. Контроль валютних операцій дозволяє мінімізувати ризик виникнення облікових помилок і необґрунтованих фінансових результатів.

Під час контролю необхідно також перевіряти операції з отриманими від покупців передоплатами. Перевіряється відповідність суми авансу умовам договору, дата його надходження, правильність відображення в обліку та своєчасність зарахування в рахунок реалізованої продукції.

Важливим контрольним заходом є проведення звірки розрахунків із покупцями та замовниками. Зіставлення даних підприємства з інформацією контрагентів дозволяє встановити фактичний розмір заборгованості та виявити можливі розбіжності. За результатами звірки необхідно встановлювати причини відмінностей, визначати відповідальних осіб та забезпечувати внесення відповідних коригувань до бухгалтерського обліку за наявності документально підтверджених підстав [83, с. 59].

Контроль має охоплювати й оцінку дебіторської заборгованості (табл. 3.6). Для цього доцільно визначати частку простроченої, сумнівної та безнадійної заборгованості у її загальному обсязі. Збільшення таких сум свідчить про погіршення платіжної дисципліни контрагентів та потребує посилення контрольних процедур.

Таблиця 3.6

Робочий документ контролера з оцінки дебіторської заборгованості ПП «ЯНТОС» за січень місяць 2026 року

№	Показник, що перевіряється	За даними обліку, тис. грн	За даними контролю, тис. грн	Відхилення, тис. грн	Результат перевірки
1	Поточна дебіторська заборгованість	18 250,00	18 250,00	0,00	Відповідає
2	Прострочена до 30 днів	2 850,00	2 850,00	0,00	Відповідає
3	Прострочена понад 30 днів	2 782,70	2 782,70	0,00	Відповідає
4	Заборгованість із підвищеним ризиком непогашення	500,00	450,00	-50,00	Виявлено завищення ризикової заборгованості

Джерело: сформовано автором на основі даних ПП «ЯНТОС»

На підставі результатів контролю необхідно оцінювати необхідність формування резерву сумнівних боргів. Контролер повинен перевіряти обґрунтованість віднесення заборгованості до сумнівної, правильність розрахунку резерву та відповідність його величини фактичному ризику непогашення. При цьому враховуються строки прострочення, платіжна

дисципліна покупця, його фінансовий стан, наявність претензій, історія взаєморозрахунків та інші доступні фактори.

Основні напрями контрольних процедур систематизовано в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Основні напрями контролю дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками на ПП «ЯНТОС»

№	Напрям контролю	Основні контрольні процедури	Результат контролю
1	Контроль договірних відносин	Перевірка договорів, строків оплати, умов розрахунків, відповідальності сторін	Підтвердження обґрунтованості виникнення заборгованості
2	Контроль первинних документів	Перевірка рахунків, накладних, актів, митних документів та інших підтверджувальних документів	Встановлення документальної обґрунтованості операцій
3	Контроль відображення в обліку	Зіставлення первинних документів із даними синтетичного й аналітичного обліку	Виявлення помилок в облікових записах
4	Контроль строків погашення	Аналіз строків виникнення та погашення заборгованості	Виявлення прострочених платежів
5	Контроль розрахунків з іноземними покупцями	Перевірка валютних сум, курсів та курсових різниць	Правильність відображення валютних операцій
6	Контроль передоплат	Перевірка надходження авансів та їх зарахування в рахунок реалізації	Правильність обліку отриманих авансів
7	Контроль фактичного погашення	Перевірка банківських виписок та платіжних документів	Підтвердження надходження коштів
8	Контроль взаємозаліків	Перевірка підстав і документального оформлення взаємозаліку	Обґрунтованість зменшення заборгованості
9	Контроль сумнівної заборгованості	Оцінювання платоспроможності дебіторів та строків прострочення	Виявлення ризику непогашення
10	Контроль резерву сумнівних боргів	Перевірка обґрунтованості формування та використання резерву	Достовірність оцінки дебіторської заборгованості
11	Контроль безнадійної заборгованості	Перевірка підстав для визнання та списання безнадійного боргу	Обґрунтованість списання
12	Контроль результатів стягнення	Перевірка претензійної роботи та заходів щодо погашення прострочених боргів	Підвищення рівня погашення заборгованості

Джерело: сформовано автором [94]

Окремої уваги потребує контроль безнадійної дебіторської заборгованості. Перед її списанням необхідно перевірити документальне

підтвердження відсутності реальної можливості стягнення боргу, результати претензійної або позовної роботи та відповідність операції встановленому порядку бухгалтерського обліку. Такий контроль запобігає необґрунтованому списанню дебіторської заборгованості та забезпечує достовірність показників фінансової звітності [90, с. 198].

Для забезпечення результативності внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на ПП «ЯНТОС» необхідно здійснювати контроль за окремими напрямами, починаючи від перевірки договірних відносин і документального оформлення операцій та завершуючи оцінюванням стану заборгованості й результатів її погашення. Особливого значення набуває контроль розрахунків з іноземними покупцями, передоплат, валютних операцій та простроченої заборгованості.

Отже, наведені напрями контролю охоплюють основні стадії формування та погашення дебіторської заборгованості й забезпечують комплексну перевірку розрахунків ПП «ЯНТОС» з покупцями та замовниками. Їх послідовне застосування дає змогу своєчасно виявляти документальні та облікові помилки, прострочені платежі, ризики непогашення і необґрунтоване накопичення дебіторської заборгованості. Комплексність контролю є особливо важливою для підприємства з експортними операціями, оскільки дозволяє одночасно контролювати стан розрахунків, валютні ризики та виконання договірних зобов’язань.

Таким чином, контроль дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками на ПП «ЯНТОС» має бути безперервним і охоплювати всі стадії виникнення, обліку, погашення та оцінювання заборгованості. Його ефективність визначається не лише правильністю перевірки бухгалтерських записів, а й здатністю своєчасно виявляти ризики непогашення та забезпечувати відповідне управлінське реагування. Особливого значення набуває контроль експортних операцій, валютних розрахунків, передоплат, курсових різниць та строків погашення заборгованості. Комплексне поєднання документальних, фактичних, аналітичних та

автоматизованих процедур створює належне інформаційне підґрунтя для управління дебіторською заборгованістю. У результаті внутрішній контроль сприяє скороченню періоду обороту дебіторської заборгованості, зниженню ризику виникнення безнадійних боргів та підвищенню ефективності використання оборотного капіталу підприємства.

3.3. Узагальнення результатів внутрішнього контролю та їх вплив на прийняття управлінських рішень щодо ефективного управління дебіторською заборгованістю управління

Узагальнення та реалізація внутрішнього контролю це завершальний етап проведеної перевірки. На даному етапі накопичена протягом звітного періоду інформація про стан розрахунків трансформується у висновки та управлінські рішення.

Аналіз структури дебіторської заборгованості ПП «ЯНТОС» за 2023-2025 рр. наведена в табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Аналіз структури дебіторської заборгованості
ПП «ЯНТОС» за 2023-2025 рр.

Показники	2023 р.	2024 р.	2025 р.	Відхилення, +,- п.	
				2025 р. від 2024 р.	2025 р. від 2024 р.
Дебіторська заборгованість всього	100,00%	100,00%	100,00%	0,00	0,00
за товари, роботи та послуги	41,85%	45,35%	39,28%	3,50	-6,07
з бюджетом	11,51%	1,28%	5,13%	-10,23	3,85
інша (суми за розрахунками з бюджетом, підзвітними особами)	46,64%	53,37%	55,59%	6,72	2,22

Джерело: сформовано автором на основі даних ПП «ЯНТОС»

Отже, аналіз структури дебіторської заборгованості ПП «ЯНТОС» за 2023-2025 рр. свідчить про зміну співвідношення її основних складових. У 2023 році найбільшу питому вагу займала інша дебіторська заборгованість - 46,64 %,

тоді як заборгованість за товари, роботи та послуги становила 41,85 %, а за розрахунками з бюджетом - 11,51 %. У 2025 році частка іншої дебіторської заборгованості продовжила зростати та досягла 55,59 %, що на 2,22 в.п. більше порівняно з 2024 роком. Водночас питома вага заборгованості за товари, роботи та послуги зменшилася до 39,28 %, а її відхилення становило -6,07 в.п. Таким чином, структура дебіторської заборгованості ПП «ЯНТОС» у 2023-2025 рр. характеризувалася переважанням іншої дебіторської заборгованості, частка якої постійно зростала, що зумовлює необхідність детального контролю її складу, причин виникнення та строків погашення.

Динаміка коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості на ПП «ЯНТОС» у 2023 - 2025 роках наведена в табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Динаміка коефіцієнта оборотності та періоду дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками ПП «ЯНТОС» у 2023 - 2025 рр.

Показники	2023 р.	2024 р.	2025 р.
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	**20,79**	**17,63**	**22,45**
Виручка від реалізації продукції	253411,60	343873,30	534295,20
Середня величина дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками	12188,35	19502,10	23800,30
Темп росту до 2023 року,%		-15,19	7,97
Темп росту до попереднього року, %		-15,19	27,32
Абсолютний приріст до попереднього року		-3,16	4,82
Оборотність дебіторської заборгованості в днях	**17,31**	**20,42**	**16,04**
Виручка від реалізації продукції	253411,60	343873,30	534295,20
Середня величина дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками	12188,35	19502,10	23800,30
Кількість днів у періоді	360,00	360,00	360,00
Темп росту до 2023 року,%		17,91	-7,38
Темп росту до попереднього року, %		17,91	-21,46
Абсолютний приріст до попереднього року, дні		3,10	-4,38

Джерело: сформовано автором на основі даних ПП «ЯНТОС»

Аналіз динаміки показників ділової активності ПП «ЯНТОС» свідчить про помітні коливання швидкості розрахунків із покупцями і замовниками у 2023–2025 роках. У 2024 році сповільнилася оборотність дебіторської

заборгованості: коефіцієнт знизився з 20,79 до 17,63 обороту, а період погашення зріс із 17,31 до 20,42 дня (на 3,10 дня), що було зумовлено випереджаючим темпом зростання середньої заборгованості порівняно з виручкою. Натомість у 2025 році ситуація суттєво покращилася: завдяки стрімкому зростанню виручки (до 534 295,20 тис. грн) коефіцієнт оборотності зріс до 22,45, а тривалість обороту скоротилася до 16,04 дня (на 4,38 дня порівняно з попереднім роком). Така тенденція свідчить про прискорення інкасації коштів, підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю та пришвидшення оборотності оборотних активів підприємства наприкінці досліджуваного періоду.

Динаміка рентабельності дебіторської заборгованості на ПП «ЯНТОС» у 2023 - 2025 роках наведена в табл. 3.10.

Таблиця 3.10

Динаміка рентабельності дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками на ПП «ЯНТОС» у 2023 - 2025 рр.

Показники	2023 р.	2024 р.	2025 р.
Рентабельність дебіторської заборгованості %	44,68	49,34	33,82
Чистий прибуток	5446,00	9621,70	8049,70
Середня величина дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками	12188,35	19502,10	23800,30
Темп росту до 2023 року,%		10,42	-24,31
Темп росту до попереднього року, %		10,42	-31,45
Абсолютний приріст до попереднього року		4,65	-15,51

Джерело: сформовано автором на основі даних ПП «ЯНТОС»

Аналіз динаміки рентабельності дебіторської заборгованості ПП «ЯНТОС» засвідчує її тимчасове зростання з 44,68% до 49,34% у 2024 році завдяки випереджаючому темпу приросту чистого прибутку, після чого у 2025 році відбулося суттєве зниження показника до 33,82% внаслідок стрімкого збільшення середньої заборгованості за одночасного скорочення чистого прибутку підприємства.

Проведений аналіз дебіторської заборгованості ПП «ЯНТОС» за 2023–2025 рр. дає змогу визначити основні тенденції її формування та оцінити ефективність управління розрахунками з покупцями та замовниками. Результати аналізу свідчать, що зростання обсягу дебіторської заборгованості потребує постійного контролю за її структурою, строками погашення та якістю. Водночас показники оборотності у 2025 році продемонстрували позитивну динаміку, що характеризує прискорення повернення коштів у господарський оборот підприємства. Проте зниження рентабельності дебіторської заборгованості свідчить про необхідність не лише контролювати швидкість її погашення, а й оцінювати економічну результативність надання покупцям відстрочки платежу. Узагальнення результатів аналізу дозволяє пов’язати виявлені тенденції з конкретними управлінськими рішеннями, спрямованими на оптимізацію розрахунків та мінімізацію ризику неповернення коштів.

Узагальнення результатів аналізу дебіторської заборгованості та управлінських рішень на ПП «ЯНТОС» наведено в табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Узагальнення результатів аналізу дебіторської заборгованості та управлінських рішень на ПП «ЯНТОС»

№	Результат аналізу	Виявлена тенденція	Управлінське рішення
1	2	3	4
1	Загальна сума дебіторської заборгованості	Зростання з 37 724,50 до 62 075,90 тис. грн	Посилити контроль за виникненням та погашенням заборгованості
2	Заборгованість за товари, роботи та послуги	Зростання до 24 382,70 тис. грн у 2025 р.	Переглянути умови розрахунків з покупцями
3	Інша дебіторська заборгованість	Частка зросла до 55,59 %	Проводити деталізацію її складу та причин виникнення
4	Заборгованість з бюджетом	Значні коливання протягом періоду	Посилити контроль правильності розрахунків із бюджетом
5	Коефіцієнт оборотності	Зростання до 22,45 обороту у 2025 р.	Зберігати практику оперативного контролю платежів

Продовження табл. 3.11

1	2	3	4
6	Період погашення	Скорочення до 16,04 дня у 2025 р.	Контролювати дотримання договірних строків оплати
7	Рентабельність дебіторської заборгованості	Зниження до 33,82 % у 2025 р.	Оцінювати прибутковість умов кредитування покупців
8	Експортні розрахунки	Значна роль іноземних покупців	Посилити контроль валютних платежів та умов контрактів
9	Прострочена заборгованість	Потребує постійного моніторингу	Запровадити регулярний аналіз строків погашення
10	Ризик неповернення	Зростає за тривалого непогашення	Оцінювати платоспроможність покупців та формувати резерв
11	Документальне оформлення	Потребує системного контролю	Перевіряти договори, рахунки, накладні, митні та банківські документи
12	Аналітичний облік	Необхідна деталізація за контрагентами	Вести аналітику за покупцями, договорами, строками та валютами
13	Контроль розрахунків	Необхідність постійного моніторингу	Запровадити регулярну звірку розрахунків
14	Інформаційне забезпечення	Значний обсяг облікових даних	Використовувати автоматизоване формування звітів у застосовуваному програмному забезпеченні

Джерело: сформовано автором на основі [5, 6]

Ефективне управління дебіторською заборгованістю суттєво залежить від результатів її аналізу та організації внутрішнього контролю. Зростання розмірів прострочених боргів уповільнює обіг коштів і створює додаткові фінансові ризики, тому обґрунтовані управлінські рішення мають базуватися на своєчасній оцінці структури заборгованості, платоспроможності покупців та причин порушення розрахункової дисципліни.

Отже, узагальнення результатів аналізу дебіторської заборгованості ПП «ЯНТОС» свідчить про необхідність поєднання кількісної оцінки її обсягу з контролем строків погашення, структури, оборотності та рентабельності. Незважаючи на зростання загального обсягу дебіторської заборгованості, у 2025 році спостерігалося прискорення її обороту до 22,45 обороту та скорочення періоду погашення до 16,04 дня, що позитивно характеризує

організацію розрахунків із покупцями та замовниками. Водночас зниження рентабельності дебіторської заборгованості до 33,82 % свідчить про необхідність підвищення економічної обґрунтованості умов реалізації продукції та відстрочки платежу. Враховуючи значну частку іншої дебіторської заборгованості, підприємству доцільно посилити контроль за її складом, причинами виникнення та строками погашення.

Узагальнення результатів контролю дебіторської заборгованості та їх вплив на управлінські рішення на ПП «ЯНТОС» наведено в табл. 3.12.

Таблиця 3.12

Узагальнення результатів контролю дебіторської заборгованості та їх вплив на управлінські рішення на ПП «ЯНТОС»

№	Напрям контролю	Виявлений ризик / проблема	Управлінське рішення
1	2	3	4
1	Контроль договорів з покупцями	Недотримання умов договору	Перегляд умов договорів та посилення відповідальності покупців
2	Контроль первинних документів	Помилки або відсутність документів	Усунення документальних недоліків
3	Контроль обліку розрахунків	Розбіжності в облікових даних	Коригування облікової інформації
4	Контроль аналітичного обліку	Недостатня деталізація заборгованості	Посилення аналітичного обліку
5	Контроль строків погашення	Порушення строків платежів	Проведення претензійної роботи
6	Контроль платіжної дисципліни	Затримка платежів покупцями	Встановлення індивідуальних умов оплати
7	Контроль іноземних покупців	Валютні та кредитні ризики	Посилення контролю експортних розрахунків
8	Контроль авансових платежів	Невідповідність даних про аванси	Своєчасне проведення взаємозаліків
9	Контроль курсових різниць	Ризик неправильного відображення курсових різниць	Перевірка валютних операцій та облікових записів
10	Інвентаризація розрахунків	Розбіжності залишків	Проведення звірок та коригування даних
11	Контроль сумнівної заборгованості	Ризик фінансових втрат	Оцінка необхідності формування резерву

Продовження табл. 3.12

1	2	3	4
12	Контроль безнадійної заборгованості	Втрата коштів підприємства	Застосування заходів щодо стягнення та належного списання
13	Контроль взаємозаліків	Помилки при проведенні взаємозаліків	Документальне підтвердження та погодження операцій
14	Контроль претензійної роботи	Несвоєчасне реагування на прострочення	Активізація претензійної та позовної роботи
15	Контроль результатів стягнення	Повторне виникнення прострочень	Перегляд політики роботи з проблемними покупцями

Джерело: сформовано автором на основі даних ПП «ЯНТОС»

Внутрішній контроль дебіторської заборгованості ПП «ЯНТОС» є важливою складовою системи управління розрахунками з покупцями та замовниками, оскільки дає змогу своєчасно виявляти відхилення, прострочені платежі та ризики неповернення коштів. Результати контрольних процедур забезпечують керівництво інформацією про достовірність облікових даних, дотримання договірних умов та стан розрахунків з контрагентами.

Особливого значення контроль набуває за здійснення експортних операцій, оскільки поряд із кредитними ризиками виникають валютні та договірні ризики. Узагальнення результатів контролю дає можливість визначити проблемні ділянки в організації розрахунків та встановити напрями їх удосконалення. На основі отриманої інформації керівництво може приймати рішення щодо зміни умов співпраці з покупцями, посилення претензійної роботи та обмеження відстрочки платежу.

Важливим напрямом є також контроль правильності відображення операцій на рахунках бухгалтерського обліку та відповідності даних первинних документів обліковим регістрам. Результати контролю доцільно систематизувати за основними напрямами, що дозволяє пов’язати виявлені недоліки з конкретними управлінськими заходами.

Отже, узагальнення результатів внутрішнього контролю дебіторської заборгованості ПП «ЯНТОС» дає змогу своєчасно виявляти порушення договірних умов, прострочення платежів, розбіжності в облікових даних та ризики неповернення коштів. Результати контролю мають безпосередньо використовуватися під час прийняття управлінських рішень щодо умов співпраці з покупцями та замовниками, встановлення строків і форм оплати та застосування заходів щодо стягнення простроченої заборгованості.

Особливу увагу необхідно приділяти контролю розрахунків з іноземними покупцями, правильності валютних операцій та своєчасності надходження коштів за експортними контрактами. Виявлення сумнівної заборгованості має бути підставою для оцінювання ризику її непогашення та визначення необхідності формування резерву сумнівних боргів. Водночас результати інвентаризації та звірки розрахунків дозволяють забезпечити достовірність інформації бухгалтерського обліку та своєчасно усувати виявлені розбіжності. Таким чином, систематичне узагальнення результатів контролю та їх використання в управлінській діяльності сприяє підвищенню платіжної дисципліни покупців, зниженню ризику фінансових втрат і забезпеченню ефективного управління дебіторською заборгованістю ПП «ЯНТОС».

Висновки до розділу 3

Комплексне застосування документальних, фактичних, розрахунково-аналітичних і організаційних прийомів внутрішнього контролю забезпечує перевірку правомірності виникнення та погашення дебіторської заборгованості ПП «ЯНТОС». Особливої уваги потребує нагляд за валютними розрахунками, авансами й курсовими різницями за експортними операціями, що дозволяє оцінювати ризики та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Безперервний контроль дебіторської заборгованості на всіх стадіях її життєвого циклу поєднує перевірку обліку зі своєчасним виявленням ризиків

непогашення. Такий підхід сприяє скороченню періоду обороту коштів, зниженню ймовірності появи безнадійних боргів та підвищенню ефективності використання оборотного капіталу підприємства.

Аналіз за 2023–2025 рр. засвідчив зростання загального обсягу заборгованості ПП «ЯНТОС», причому у 2025 році швидкість її погашення покращилася (період скоротився до 16,04 дня, а коефіцієнт оборотності зріс до 22,45). Водночас зниження рентабельності заборгованості до 33,82 % у 2025 році вимагає посилення контролю за платіжною дисципліною покупців та ризиками неповернення.

Узагальнення результатів контролю й аналізу вимагає поєднання кількісної оцінки з моніторингом структури заборгованості та розрахунків з іноземними покупцями. Управлінські рішення мають ґрунтуватися на регулярній оцінці платоспроможності контрагентів, застосуванні кредитних лімітів, контролі строків оплати та своєчасному формуванні резерву сумнівних боргів.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження в магістерській кваліфікаційній роботі щодо обліково-контрольного забезпечення управління розрахунками з покупцями та замовниками, визначено наступне:

1. На підставі проведеного дослідження визначення сутності поняття «дебіторської заборгованості» відмітимо значну кількість трактувань даного терміну в економічній літературі. Тому, пропонуємо власне тлумачення даного терміну, а саме як сукупності майнових вимог підприємства до юридичних і фізичних осіб, що виникають унаслідок здійснення господарських операцій, відображають право підприємства на отримання грошових коштів або інших економічних вигод у майбутньому та є складовою його активів і оборотного капіталу.

2. Класифікація дебіторської заборгованості як об’єкта управління має комплексний характер і повинна враховувати сукупність взаємопов’язаних ознак, оскільки саме від її правильної систематизації залежить якість інформаційного забезпечення управлінських рішень щодо розрахунків із покупцями та замовниками.

3. Комплексна класифікація дебіторської заборгованості створює інформаційну основу для її оцінювання, планування, контролю та регулювання, дозволяє своєчасно визначати проблемні ділянки розрахунків із покупцями та замовниками і забезпечує можливість застосування диференційованих управлінських заходів залежно від характеристик конкретної заборгованості.

4. Дебіторська заборгованість є економічним ресурсом, який генерує майбутні економічні вигоди, проте за своєю природою містить значні елементи фінансового ризику. Зростання розмірів дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками є одним із ключових фінансових ризиків, що загрожує зниженню ліквідності та загостренням кризових явищ на підприємстві.

5. Вимоги НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» вказують на необхідність створення резерву сумнівних боргів, який вважається ключовим інструментом управління кредитним ризиком. Правильне його формування забезпечує відображення дебіторської заборгованості за чистою реалізаційною вартістю і дозволяє підприємству прогнозувати потенційні втрати.

6. Управління дебіторською заборгованістю за розрахунками з покупцями та замовниками має здійснюватися комплексно, поєднуючи попередню оцінку надійності контрагентів, встановлення обґрунтованих умов кредитування, постійний моніторинг розрахунків та контроль за дотриманням платіжної дисципліни. Важливе значення мають аналіз строків погашення заборгованості, лімітування її обсягів, стимулювання своєчасної оплати та своєчасне застосування заходів щодо стягнення прострочених сум. Комплексне використання зазначених методів сприяє скороченню тривалості обороту дебіторської заборгованості, зменшенню ризику її непогашення та підвищенню ефективності управління оборотними коштами підприємства.

7. Інструменти управління дебіторською заборгованістю утворюють взаємопов’язану систему, яка охоплює всі етапи роботи з покупцями та замовниками - від оцінювання їх платоспроможності та визначення умов розрахунків до моніторингу погашення і стягнення прострочених сум. Їх класифікація дає змогу чіткіше визначити призначення кожного інструменту та забезпечити його відповідність конкретним управлінським завданням.

8. Комплексне використання договірних, економічних, аналітичних, контрольних та інформаційних інструментів сприяє підтриманню обґрунтованого обсягу дебіторської заборгованості, зміцненню платіжної дисципліни покупців і замовників та підвищенню ефективності управління оборотними коштами підприємства.

9. Проведена організаційно-економічна характеристика ПП «ЯНТОС» показує збільшення вартості активів підприємства, зростання обсягів реалізації продукції та власного капіталу, що свідчить про розширення масштабів його господарської діяльності. Водночас у 2025 році спостерігалося зниження

прибутковості порівняно з 2024 роком, що було зумовлено випереджаючим зростанням собівартості реалізації порівняно з темпами приросту доходу та збільшенням поточних зобов'язань.

10. Важливе місце у структурі оборотних активів займає дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги, обсяг якої протягом 2023-2025 років зростав. З огляду на переважання експортних операцій особливого значення для підприємства набуває належна організація обліку, контролю та управління розрахунками з іноземними покупцями. Таким чином, результати організаційно-економічного аналізу підтверджують необхідність удосконалення обліково-контрольного забезпечення розрахунків з покупцями та замовниками як важливої передумови підтримання фінансової стійкості й ефективного управління оборотним капіталом ПП «ЯНТОС».

11. Належна організація синтетичного та аналітичного обліку створює необхідну інформаційну основу для контролю розрахунків з покупцями та прийняття управлінських рішень щодо погашення дебіторської заборгованості.

12. Для ПП «ЯНТОС» найбільш важливими є можливості автоматизації розрахунків з іноземними покупцями, валютного обліку, ведення аналітики за договорами та контрагентами, контролю погашення заборгованості й формування аналітичних регістрів. Це сприяє підвищенню якості інформаційного забезпечення управління розрахунками та прийняття своєчасних управлінських рішень.

13.Систематизація методичних прийомів внутрішнього контролю розрахунків з дебіторами дає змогу сформувати цілісну систему контрольних процедур, спрямованих на забезпечення достовірності облікової інформації та своєчасне виявлення відхилень у стані розрахунків з покупцями та замовниками.

14. В умовах здійснення ПП «ЯНТОС» експортних операцій особливої уваги потребує контроль валютних розрахунків, отриманих авансів, курсових різниць та операцій із взаємозаліку. Водночас результати контролю мають бути основою для оцінювання ризику непогашення заборгованості, визначення

необхідності формування резерву сумнівних боргів та розроблення заходів щодо її своєчасного стягнення.

15. Контроль дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками на ПП «ЯНТОС» має бути безперервним і охоплювати всі стадії виникнення, обліку, погашення та оцінювання заборгованості. Його ефективність визначається не лише правильністю перевірки бухгалтерських записів, а й здатністю своєчасно виявляти ризики непогашення та забезпечувати відповідне управлінське реагування.

16. Узагальнення результатів аналізу дебіторської заборгованості ПП «ЯНТОС» свідчить про необхідність поєднання кількісної оцінки її обсягу з контролем строків погашення, структури, оборотності та рентабельності. Враховуючи значну частку іншої дебіторської заборгованості, підприємству доцільно посилити контроль за її складом, причинами виникнення та строками погашення.

17. Особливу увагу необхідно приділяти розрахункам з іноземними покупцями, контролю валютних операцій, виконанню договірних умов та своєчасності надходження платежів. Управлінські рішення мають ґрунтуватися на регулярному аналізі платоспроможності контрагентів, застосуванні кредитних лімітів, контролі простроченої заборгованості та своєчасному формуванні резерву сумнівних боргів.

18. Узагальнення результатів внутрішнього контролю дебіторської заборгованості ПП «ЯНТОС» дає змогу своєчасно виявляти порушення договірних умов, прострочені платежі, розбіжності в облікових даних та ризики неповернення коштів. Результати контролю мають безпосередньо використовуватися під час прийняття управлінських рішень щодо умов співпраці з покупцями та замовниками, встановлення строків і форм оплати та застосування заходів щодо стягнення простроченої заборгованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безкоровайна Л.В. Особливості бухгалтерського обліку дебіторської і кредиторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці. *Економіка розвитку: Зб. наук. праць. Харків*: ХНЕУ ім. С. Кузнеця. 2016. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5310 (дата звернення: 17.09.2026).

2. Бержанір І. А. Особливості організації та напрями удосконалення обліку дебіторської заборгованості. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2022. Вип. 18(2). С. 15-23. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2022_18(2)__4 (дата звернення: 17.09.2026).

3. Бєлозерцев В.С. Фактори впливу на динаміку та якість дебіторської заборгованості підприємства: теоретичний аспект. *Technology audiT and producTion reserves*. 2015. № 4/5(24). С. 4-9. Doi: https://doi.org/10.15587/2312-8372.2015.47179 (дата звернення: 8.03.2026).

4. Білоусова О.С. Засади управління дебіторсько-кредиторською заборгованістю суб'єктів господарювання на рівні держави і підприємств. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2017. Т. 22, Вип. 4. С. 93-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2017_22_4_21 (дата звернення: 18.03.2026).

5. Бондарєва Т.Г., Немкович О.Б. Безнадійна дебіторська заборгованість у зовнішньоекономічній діяльності: умови визнання та облік списання. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки.* 2024. Вип. 1. С. 18-27. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuvgp_ekon_2024_1_4 (дата звернення: 18.03.2026).

6. Бразілій Н., Білан Ю. Вплив цифрової трансформації бухгалтерського обліку на підходи до оцінки та управління дебіторською заборгованістю в умовах нестабільного ринку. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2025. Т. 26, Вип. 4. С. 75-90. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2025_26_4_7 (дата звернення: 18.05.2026).

7. Бразілій Н.М., Крот Ю.М., Пастернак Я.П. Особливості обліку дебіторської заборгованості в сучасних умовах господарювання. *Причорноморські економічні студії*. 2023. Вип. 82. С. 114–119. URL: https://bses.in.ua/journals/2023/82_2023/20.pdf (дата звернення: 19.03.2026).

8. Бугай В.З., Федорець А.О. Моделювання ймовірності банкрутства підприємства (на прикладі ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ»). *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 50. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2421/2341 (дата звернення: 17.08.2026).

9. Вакульчик О.М., Васильєва В.Г., Бабенко Л. В. Фінансовий облік І за НП(С)БО: навч. посіб. Дніпро: УМСФ, 2023. 243 с. URL: http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/6908 (дата звернення: 19.08.2026).

10. Вітренко О.В., Катранжи Л.Л., Придатько Е.М. Організація обліку дебіторської заборгованості в системі управління ризиками. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2020. Вип. 34. С. 35-42. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/34_2020ua/8.pdf (дата звернення: 17.09.2026).

11. Власюк В.Є., Гордієнко К.О., Пшенична А.О. Оцінка ймовірності банкрутства вітчизняних підприємств (на прикладі ПАТ «Комбінат «Тепличний»). *Економіка та управління національним господарством.* 2017. Вип. 12. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/11.pdf (дата звернення: 17.08.2026).

12. Гаврик О.Ю. Організаційно-економічні засади функціонування системи внутрішнього контролю в сільськогосподарських підприємствах. *Агросвіт.* 2023. № 20. С. 59-65. URL: https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.20.59 (дата звернення: 15.10. 2026).

13. Ганусич В.О., Гурська І.В. Облік дебіторської заборгованості: управлінський та організаційний аспекти. *Науковий вісник Ужгородського*

університету. Серія: Економіка. 2016. Вип. 1 (47). С. 441-445. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/10859 (дата звернення: 17.10.2026).

14. Герасименко І.А., Синиця Р.Ю. Управління дебіторською заборгованістю підприємства як інструмент антикризового фінансового менеджменту. *SWorldJournal.* 2021. Issue 9. Part 2. С.33-40. URL: https://www.researchgate.net/publication/356196088_upravlenie_debitorskoj_zadolzennostu_predpriatia_kak_instrument_antikrizisnogo_finansovogo_menedzmenta/fulltext/6381476a554def6193709e31/upravlenie-debitorskoj-zadolzennostu-predpriatia-kak-instrument-antikrizisnogo-finansovogo-menedzmenta.pdf (дата звернення: 15.10.2026).

15. Городній В. Усні домовленості про постачання: ризики, актуальна судова практика. Ligazakon: веб-сайт. 2 лютого 2024. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/222882_usn-domovlenost-pro-postachannya-riziki-aktualna-sudova-praktika (дата звернення: 15.10.2026).

16. Грицак Ю. Облікова політика як інструмент управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Економічні дні – 2026: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції*, 2 квітня 2026 р. Київ: НУБіП України, 2026. С. 345–347. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/rich_text_files/1%20%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7_%D0%95%D0%94_2026.pdf (дата звернення: 15.10. 2026).

17. Гуренко Т., Литвиненко В. Організація обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством із застосуванням програмних рішень. *Економіка та суспільство*. 2025. № 77. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-55 (дата звернення: 21.07.2026).

18. Гуренко Т.О. Сучасний стан та напрями удосконалення організації державного фінансового контролю. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-23. (дата звернення: 21.06.2026).

19. Гуцаленко Л.В., Гаврилова Н.О. Інвентаризація розрахункових операцій в господарській діяльності підприємств. *Ефективна економіка*. 2019. № 7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7200 (дата звернення: 21.06.2026).

20. Гуцаленко Л.В., Марчук У.О. Облікова політика: національний та зарубіжний підходи. Gesellschaftsrechtliche Transformationen von wirtschaftlichen Systemen in den Zeiten der Neo-Industrialisierung. Korneev V., Pasichnyk, Yu., Radchenko O., Khodzhaian A. und andere: Collective monograph. Verlag SWG imex GmbH, Nuremberg, Germany. 2020. 714 p., C.576-584.

21. Гуцаленко Л.В., Чмелюк Т.В. Облік та його контрольні функції в управлінні дебіторською заборгованістю підприємств. *Young Scientist*. 2019. № 10 (74). С. 291-296. https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-66 (дата звернення: 21.06.2026).

22. Даценко Г.В. Основні інструменти забезпечення внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту у підвищенні фінансової безпеки підприємства. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2019. № 3 (108). С. 99-104. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2019/3_2019/22.pdf (дата звернення: 15.10.2026).

23. Даценко Г.В., Гладій І.О., Майстер Л.А. Внутрішньогосподарський контроль в системі антикризового управління суб'єктом господарювання. *Подільський науковий вісник*. 2023. № 4 (28). URL: https://pnv.in.ua/images/Magazine/4_2023/Datsenko_Hladii.pdf дата звернення: 15.10.202.

24. Добровольська В. Методологія контролю у сфері господарювання. *Господарське право і процес.* 2017. № 10. С. 57-61. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/10/12.pdf (дата звернення: 15.10. 2026).

25. Долішня Т.І., Озар Т.С. Організація обліку дебіторської заборгованості. *Причорноморські економічні студії*. 2022. Вип. 74. С. 216-220. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2022_74_34 (дата звернення: 15.10.2026).

26. Драбаніч А.В. Дебіторська заборгованість підприємства: поняття та структура. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації*. 2016. № 2. С. 31-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boaa_2016_2_6 (дата звернення: 15.10.2026).

27. Дрінь С.С., Сердюк Ф.О. Моделювання очікуваних кредитних збитків. *Могилянський математичний журнал*. 2023. Т. 6. С. 14–19. URL: https://doi.org/10.18523/2617-70806202314-19 (дата звернення: 15.10.2026) (дата звернення: 15.10. 2026).

28. Єфименко О. Методи управління дебіторською заборгованістю на промислових підприємствах. *Вісник НТУ «ХПІ» (економічні науки).* 2020. № 3(5). С. 19-23. URL doi: 10.20998/2519-4461.2020.2.19 (дата звернення: 15.10. 2026).

29. Жадан Т.А., Яценко С.О. Внутрішній контроль як економічна категорія: систематизація наукових підходів та уточнення змісту. *Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. 2017. № 16. С. 845-850. URL: http://global-national.in.ua/archive/16-2017/167.pdf (дата звернення: 15.10. 2026).

30. Закревська О.Ю. Облік і контроль, як складові управління поточною дебіторською заборгованістю на підприємствах торгівлі. *Економіка і управління*. 2017. № 3. С. 120-126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econupr_2017_3_21 (дата звернення: 15.10.2026).

31. Іванова Н.А., Куруч О.В., Ченаш В.С. Оцінювання ефективності внутрішнього аудиту в системі антикризового фінансового управління. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 15. URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.17173801 дата звернення: 15.03.2026).

32. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Мінфіну України від 30.11.1999 р. № 291. URL: zakon.rada.gov.ua/go/z0893–99 (дата звернення: 15.04.2026).

33. Кавин М. Обчислюємо резерв сумнівних боргів. Дебет-Кредит: веб-сайт. 2018. № 4 від 22.01.2018 р. URL: https://online.dtkt.ua/2018/4/43086 (дата звернення: 18.07.2026).

34. Калінеску Т.В., Перепелиця Ю.Г. Організація контролю дебіторської заборгованості авіаційних підприємств в умовах антикризового управління. *Часопис економічних реформ*. 2023. № 4. С. 34-40. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/Cher_2023_4_8 (дата звернення: 18.07.2026).

35. Каменська Т.О., Редько О.Ю. Внутрішній контроль і аудит в управлінні: практ. посіб. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство». 2015. 375 с.

36. Кара Н.І., Атаманчук З.А., Курицький В.Ю. Формування механізмів антикризового управління діяльністю підприємств: міжнародні економічні особливості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління».* 2024. Т. 2. № 18. С. 197-208. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2024/nov/36647/vse20242-199-210.pdf (дата звернення: 07.04.2026).

37. Кемарська Л.Г. Особливості обліку дебіторської заборгованості на коксохімічних підприємствах. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2021. № 1. С. 100-110. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/evddtu_2021_1_15 (дата звернення: 07.04.2026).

38. Клюс Ю.І., Іжболдіна А.В. Оцінка ефективності внутрішнього контролю промислових підприємств. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. №3 (69). С. 52-57. URL: http://scientificview.umsf.in.ua/archive/2020/3_69_2020/11.pdf (дата звернення: 15.10.2026) (дата звернення: 07.04.2026).

39. Кононенко Л.В., Сисоліна Н.П., Юрченко О.В. Управління дебіторською заборгованістю: сучасний стан, проблеми, перспективи, інформаційне забезпечення. *Економічний простір*. 2021. № 166. С. 104–109. URL: https://doi.org/10.32782/2224-6282/166-18 (дата звернення: 07.04.2026).

40. Кравченко О., Кобець Т. Організація обліку дебіторської заборгованості та шляхи її вдосконалення. *Економіка та суспільство*. 2021. №

25. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-58 (дата звернення: 15.10.2026).

41. Кузик Н.П., Шевчук К.В., Вершута Ю.С. Якість як детермінантна ознака аудиту фінансової звітності. *Економіка та суспільство*. 2024. №70. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5395 (дата звернення: 15.10.2026).

42. Кулик Ю.М., Долока Л.В., Здір В.А., Ткаченко А.А., Цибань А.О. Облік та аналіз дебіторської заборгованості: проблеми та шляхи їх вирішення. *Економіка та підприємництво*. 2024. № 53. С. 154-165. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpi_2024_53_14 (дата звернення: 15.10.2026).

43. Лень В.С., Гливенко В.В. Довгострокові дебіторська заборгованість та зобов'язання в обліку та звітності. *Облік і фінанси*. 2020. № 3. С. 30-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2020_3_6 (дата звернення: 15.10.2026).

44. Лищенко О.Г., Козирєва Є.О. Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги. *Ефективна економіка*. 2024. № 1. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_1_70 (дата звернення: 15.10.2026).

45. Любанова А. Резерв очікуваних кредитних збитків за МСФЗ 9. Експертус Головбух:веб-сайт. 18 грудня 2023. URL: https://gb.expertus.com.ua/consultations/27718 (дата звернення: 15.10.2026).

46. Макаренко А.П., Кучкіна Д.Д. Удосконалення аудиту розрахунків з покупцями та замовниками на підприємстві. *Економічна наук*а. 2020. С. 31–33. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2020/7.pdf (дата звернення: 15.10.2026).

47. Мамонтова Н.А., Корнійчук Т.С. Особливості обліку дебіторської заборгованості за національними і міжнародними стандартами. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка.* 2021. № 21. С. 115-119. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2021_21_18 (дата звернення: 15.10.2026).

48. Мамонтова Н.А., Глущик М.М. Особливості обліку та управління дебіторської заборгованості підприємства в сучасних умовах. *Modern economics*. 2023. № 39. С. 112-117. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2023_39_19 (дата звернення: 15.10.2026).

49. Меліхова Т.О., Меліхов Є.В., Зозуля Ю.А. Удосконалення обліку та аудиту розрахунків з підзвітними особами та вплив аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості на макроекономічні показники економічній теорії. *Агросвіт*. 2024. № 24. С. 59-66. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.24.59 (дата звернення: 15.10.2026).

50. Мельничук М.О. Види та класифікація дебіторської заборгованості для формування положень облікової політики. *Ефективна економіка*. 2023. № 5. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_5_40 (дата звернення: 15.10.2026).

51. МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»: стандарт, затв. Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB). URL: https://www.mof.gov.ua/storage/files/Hide/%D0%9C%D0%A1%D0%A4%D0%97%209_ukr_2025(2).pdf (дата звернення: 25.10.2026).

52. Нагорна Ю. Огляд МСФЗ 9. Нац.банк України: веб-сайт. 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MSFZ_9_Review_pr_2022-09-06.pdf?v=7 (дата звернення: 25.10.2026).

53. Назаренко О.В., Остапенко Ю.О. Вдосконалення облікового відображення та аудиту дебіторської заборгованості як окремої компоненти управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2024. № 3. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_3_27 (дата звернення: 25.10.2026).

54. Назаренко О.В., Лукаш Т.В. Формування окремих компонент облікової політики підприємства щодо дебіторської заборгованості. *Агросвіт*. 2021. № 12. С. 15-21. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2021_12_5 (дата звернення: 25.10.2026).

55. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: затверджене Наказ Міністерства фінансів

України від 08.10.1999 р. № 237. URL: https://document.vobu.ua/doc/3387?utm (дата звернення: 15.07.2026).

56. Ніколов О.П. Аналіз ймовірності ризику банкрутства підприємства. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2021. № 9-10 (287). С. 112–118. URL: http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2021/286-287/pdf/112-118.pdf (дата звернення: 18.06.2026).

57. Олійник С.О. Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості. Науковий огляд. 2018. № 5 (48). URL: https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/viewFile/1559/1638 (дата звернення: 23.09.2026).

58. Олісєєва О., Бєлозерцев В. Управління дебіторською заборгованістю та фактори впливу на її якість. *European Journal of Management Issues*. 2021. № 1-2. С. 3–11. URL: https://d-nb.info/1266037470/34 (дата звернення: 18.10.2026).

59. Онищенко В.Є., Сінчура В.А. Облік і аналіз дебіторської заборгованості виробничого підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2022. Вип. 67. С. 234-238. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/ifrctr_2022_67_43 (дата звернення: 18.10.2026).

60. Онищенко В. Інвентаризація розрахунків в бюджетних установах. Бухгалтерія для бюджету та ОМС: веб-сайт. 14 жовтня 2025 р. URL: https://oblikbudget.com.ua/article/497-nventarizatsya-rozrahunkv-v-byudjetnih-ustanovah (дата звернення: 18.10.2026).

61. Онищенко В. Списання безнадійної дебіторської заборгованості. Бухгалтерська платформа (Buhplatforma): веб-сайт. 28 лют. 2025 р. URL: https://buhplatforma.com.ua/article/6642-qqq-17-m4-21-04-2017-spisannya-beznadyno-debtorsko-zaborgovanost (дата звернення: 18.10.2026).

62. Паянок Т.М. Система внутрішнього контролю дебіторської заборгованості: напрями вдосконалення. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2019. №1(42), с. 58–63. URL: https://doi.org/10.26642/pbo-2019-1(42)-58-63 (дата звернення: 15.10.2026).

63. Переста Ю.Ю. Економічна сутність, класифікація та види оцінок дебіторської і кредиторської заборгованостей. Збірник наукових статей випускників з фаху «Облік і оподаткування». ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2021. Вип. 11. С. 77–85. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/f879c89b-9fec-478f-9f1c-378927d94239 (дата звернення: 13.07.2026).

64. Пінчук Т.А., Стефанович Н.Я., Кумейко А.В. Економічна характеристика дефініції «дебіторська заборгованість» та методологічні підходи до її класифікації. *Економіка і суспільство*. 2023. Вип. 47. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2151/2080 (дата звернення: 13.09.2026).

65. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (дата звернення: 20.01.2026).

66. Подмешальська Ю.В., Максимова К.С. Удосконалення методики аудиту дебіторської заборгованості. *Агросвіт*. 2019. № 5. С. 85–87. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/5_2019/14.pdf (дата звернення: 15.01.2025).

67. Приходько І.П., Дмитренко Т.В., Гусєв І.І. Внутрішній контроль в управлінні сільськогосподарськими підприємствами. *Бізнес Інформ*. 2023. № 10. С. 197-202. URL:https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2023-10_0-pages-197_202.pdf (дата звернення: 15.10.2026).

68. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14 (дата звернення: 17.08.2026).

69. Прокопович Л.Б., Стойкова Т.М. Дебіторська заборгованість як один із елементів ризику підприємств. *Молодий вчений*. 2017. № 10. С. 1017-1021. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_10_230 (дата звернення: 15.10.2026).

70. Пугаченко О., Зарудна Н. Внутрішній контроль порядку відображення в обліку дебіторської заборгованості. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-73 (дата звернення: 15.10.2026).

71. Рошуор А. Головне, що потрібно знати про резерв сумнівних боргів. Audit-Invest веб-сайт. 22 липня 2021 р. URL: https://audit-invest.com.ua/ua/articles/blog/golovne-shho-potribno-znaty-pro-rezerv-sumnivnyh-borgiv?utm (дата звернення: 15.10.2026).

72. Савченко А.М., Горелик Д.С., Гаврилюк В.Ю., Вербіцький О.В. Дебіторська заборгованість та її вплив на фінансовий результат діяльності підприємства. *Український економічний часопис*. 2025. Вип. 8. С. 123-127. URL: https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/555/536 (дата звернення: 15.10.2026).

73. Садовська І.М. Бухгалтерський облік: конспект лекцій. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. 132 с.

74. Сандуляк В. Резерв сумнівних боргів: загальні правила формування та реалії сьогодення. Audit-Invest: веб-сайт. 17 жовтня 2023 р. URL: https://audit-invest.com.ua/ua/articles/blog/rezerv-sumnivnyh-borgiv-zagalni-pravyla-formuvannya-ta-realiyi-sogodennya (дата звернення: 15.10.2026).

75. Сидоренко О., Клименко Т., Гливенко В. Окремі аспекти обліку дебіторської заборгованості та резерву сумнівних боргів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. № 3. С. 201-212. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/ppeu_2022_3_19 (дата звернення: 15.10.2026).

76. Скляр Є.В., Храпливий А.І. Теоретичні засади дослідження дебіторської та кредиторської заборгованості. Молодий вчений. 2016. № 5. С. 153-156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_5_42 (дата звернення: 15.10.2026).

77. Степаненко О.І., Дубовик М.Ф. Аналіз дебіторської заборгованості, її вплив на фінансовий стан та ділову активність підприємства. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2022. Вип. 2. С. 116-125. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2022_2_19 (дата звернення: 15.10.2026).

78. Степаненко О.І., Бишовець А.О. Дебіторська заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги) в обліково-економічній системі

підприємств. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2023. № 3. С. 179-187. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2023_3_27 (дата звернення: 15.10.2026).

79. Стеценко С.П., Боліла Н.В., Іванченко А.М. Аналітична оцінка і контроль дебіторської заборгованості будівельних підприємств за допомогою контрольних карт. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки*. 2020. Вип. 2. С. 223-233. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuvgp_ekon_2020_2_23 (дата звернення: 15.10.2026).

80. Стойка Н., Макарович В., Помаскіна Н. Компаративний аналіз національних та міжнародних стандартів обліку дебіторської заборгованості: досвід України та зарубіжних країн. Acta Academiae Beregsasiensis. Economics. 2025. Вип. 10. С. 532-544. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/aabe_2025_10_38 (дата звернення: 15.10.2026).

81. Ткаченко А. Антикризове управління як комплексна система запобігання кризовим ситуаціям. *Scientific journal «Modeling the development of the economic systems».* 2023. March. URL: https://mdes.khmnu.edu.ua/index.php/mdes/article/view/178/152 (дата звернення: 15.10.2026).

82. Ткачук Л.М., Чень В. Теоретико-методологічні аспекти управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 1. С.84–90. URL: https://inns.vn.ua/web/uploads/pdf/Tkachuk%20Chen.pdf (дата звернення: 15.10.2026).

83. Томчук О.Ф., Сидоренко І.М. Методика проведення аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Фінанси, облік, банки.* 2019. № 1 (24). С. 94-101. URL: https://doi.org/10.31558/2307-2296.2019.1.10 (дата звернення: 15.10.2026).

84. Трибусовська Н.І. Дебіторська заборгованість підприємства: причини виникнення та управління нею. Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції у 2-х частинах. Частина 1. Київ. Інтерсервіс. 2024. С.

483-487. URL: https://ir.nasoa.edu.ua/items/5cc06da7-abfa-48a0-a454-0ce49a8226b6 (дата звернення: 15.10.2026).

85. Управління дебіторською заборгованістю у сільськогосподарських підприємствах: фінансово-обліковий аспект: монографія / А. С. Даниленко та ін. Київ, 2019. С. 288. URL: https://repository.vsau.org/getfile.php/25624.pdf (дата звернення: 15.10.2026).

86. Усикова О.М. Моделі аналізу ризику банкрутства. *Modern Economics.* 2023. № 38. URL: https://modecon.mnau.edu.ua/models-of-bankruptcy-risk-analysis/ (дата звернення: 15.10.2026).

87. Хомин П., Носко Т., Колтуцька А., Римлянська В. Теоретичні аспекти обліку і аналізу дебіторської заборгованості підприємства. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2021. Вип. 2. С. 413-420. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/Sepid_2021_2_47 (дата звернення: 15.10.2026).

88. Хринюк О.С., Бова В.А. Моделі розрахунку ймовірності банкрутства як метод оцінки фінансового потенціалу підприємства. Ефективна економіка. 2018. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6121 дата звернення: 15.10.2026).

89. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 15.10.2026).

90. Шевчук К., Шкуренко В. Внутрішній контроль дебіторської заборгованості в умовах антикризового управління. Збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції «Трансформація обліку та бізнес-консалтингу в умовах невизначеності: сучасні тренди, виклики, міжнародний досвід». Харків. 2025.с. 154-155. URL: https://repo.btu.kharkiv.ua/server/api/core/bitstreams/19c483e1-be05-4aaa-9be2-2eb2d1a1906c/content (дата звернення: 15.10.2026).

91. Шевчук К.В., Кузик Н.П., Боярова О.А. Облік і оподаткування інтернет-торгівлі: реалії та виклики. Облік і фінанси. 2024. №4(106). С.140-149. URL: https://afj.org.ua/pdf/1114-oblik-i-opodatkuvannya-internet-torgivli-realii-ta-vikliki.pdf (дата звернення: 15.10.2026).

92. Шкуренко В.С., Шевчук К. Управління дебіторською заборгованістю як інструмент посилення економічної безпеки підприємства. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів, 10 квітня 2025 р. Київ: НУБіП України, 2025. матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів, 10 квітня 2025 р. Київ: НУБіП України, 2025. С. 409-411. URL: https://drive.google.com/file/d/13aYtEAvm3lvy1CZQESFTvlBm_voID4bX/view?pli=1 (дата звернення: 15.10.2026.

93. Ямненко Г. Механізм управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Траєкторія науки*. 2017. Т. 3, № 2. С. 5.1-5.7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/trna_2017_3_2_10 (дата звернення: 15.10.2026).

94. Davydenko Nadiia, Titenko Zoia, Shevchuk Kateryna, Buriak Alina. Environmental Taxation: Ukrainian Realities and European Practice. WSEAS Transactions on Business and Economics. 2022. Vol. 19. p. 1948-1955. DOI: 10.37394/23207.2022.19.174. URL: https://wseas.com/journals/articles.php?id=7395 (дата звернення: 15.10.2026).

95. Kuzyk Natalya, Shevchuk Kateryna, Kruhla Maryna, Aloshyn Vladyslav. Audit Of Financial Reporting As A Tool For Investment Attractiveness Of Agricultural Business Enterprises. Proceedings of the 2023 International Conference "Economic Science For Rural Development" No 57 Jelgava, LBTU ESAF, 10-12 May 2023, pp. 150-156 DOI: 10.22616/ESRD.2023.57.015 150 (WoS). URL: https://lbtufb.lbtu.lv/conference/economic_science_rural/2023/Latvia_ESRD_57_2023.pdf (дата звернення: 15.10.2026).

96. Kyriakos Georgiou, Athanasios N. Yannacopoulos. Probability of Default modelling with Lévy-driven Ornstein-Uhlenbeck processes and applications in credit risk under the IFRS 9. ArXivLabs. 2023. URL: https://arxiv.org/abs/2309.12384 (дата звернення: 19.10.2026).

97. Renaldo N., Sudarno darno Sudarno, Hutahuruk M.B. Internal Control System Analysis On Accounts Receivable In Sp Corporation. The Accounting Journal of Binaniaga. 2020. Vol. 5, № 2. P. 73–84. DOI: 10.33062/ajb.v5i2.382.

URL:
https://www.researchgate.net/publication/348108092_INTERNAL_CONTROL_SYSTEM_ANALYSIS_ON_ACCOUNTS_RECEIVABLE_IN_SP_CORPORATION
(дата звернення: 18.10.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

Елементи облікової політики, які необхідно врахувати при доповненні Наказу про облікову політику ПП «ЯНТОС» в частині обліку дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями і замовниками

№ пп.	Елементи облікової політики	Альтернативні варіанти	Нормативний документ
1	2	3	4
1	Резерв сумнівних боргів		
1.1	Методи визначення величини резерву сумнівних боргів	1. За абсолютною сумою сумнівної заборгованості. 2. Із застосуванням коефіцієнта сумнівності	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»
1.2	Способи розрахунку коефіцієнта сумнівності (за умови вибору даного альтернативного варіанту)	1. Визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході. 2. Класифікація дебіторської заборгованості за строками непогашення. 3. Визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі цієї заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3–5 років	
2	Курсові різниці		
2.1	Застосування курсу НБУ для обліку операцій щодо безготівкових розрахунків в іноземній валюті	1. Застосування курсу НБУ на початок дати дня здійснення господарської операції (дати визнання активів, доходів тощо). 2. Відображати в сумі, визначеній у документах банку, зважаючи на особливості застосування банком валютного курсу на дату здійснення операції, якщо це не суперечить вимогам податкового й митного законодавства щодо застосування валютного курсу	НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів»
2.2	Визначення курсових різниць за монетарними статтями на дату здійснення операції	1.За окремою операцією 2.За всією монетарною статтею	
	Встановлення дати визнання доходу		
2.1	Встановлення дати визнання доходу з експорту	1. На дату оформлення Вантажної митної декларації (ВМД).	Не в повній мірі відповідає вимогам НП(С)БО

Продовження дод. А

1	2	3	4
2.2		2. На дату виконання всіх умов визнання доходу (більш складний і вимагає детального аналізу умов ЗЕД-контракту та первинних документів, пов'язаних із переміщенням товару від експортера до покупця.	НП(С)БО 15 «Дохід»
3	Валютний контроль при експортних операціях		
3.	Строки розрахунків (в частині операцій підприємства в 2026 р.)	Загальний для експорту та імпорту товарів - 180 календарних днів; • граничні строки не поширюються на операції з товарами на суму менше 400 тис. грн; • не поширюються на експорт послуг, робіт (крім транспортних), прав інтелектуальної власності та інших немайнових прав.	Постанова НБУ № 5 «Про затвердження Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті»

Джерело: сформовано автором

Додаток Б

ГРАФІК ДОКУМЕНТООБІГУ
за операціями реалізації готової продукції та розрахунків з покупцями і замовниками (включаючи ЗЕД) ПП «Янтос»

Назва документа	К-ть примірників	Складання та оформлення документа	Перевірка та прийняття документа	Облікова обробка документа	Передача до архіву
1	2	3	4	5	6
		Хто створює / строк	Хто перевіряє / строк	Хто проводить / реєстри	Строк / Відповідальний
1. Договір купівлі-продажу (Контракт ЗЕД)	2	Менеджер відділу збуту / до початку відвантаження	Юрист, головний бухгалтер / у день підписання	Бухгалтер з обліку розрахунків / Папка «Договори з покупцями»	3 роки після завершення / Головний бухгалтер
2. Рахунок-фактура (Invoice / Рахунок на оплату)	2	Менеджер збуту / у день замовлення (затвердження специфікації)	Головний бухгалтер / поточний день	Бухгалтер з обліку розрахунків / Журнал реєстрації рахунків	3 роки / Бухгалтер
3. Видаткова накладна на готову продукцію	2	Завідувач складу готової продукції / у момент відвантаження зі складу	Головний бухгалтер / наприкінці зміни (дня)	Бухгалтер з обліку реалізації / Субрахунок 361, 701; Оборотно-сальдова відомість	3 роки / Головний бухгалтер
4. Товарно-транспортна накладна (ТТН, CMR)	4	Складач-комірник, водій-експедитор / при відвантаженні	Бухгалтер матеріального обліку / наступного дня	Бухгалтер матеріального відділу / Реєстр ТТН, списання витрат на доставку	3 роки / Завідувач архіву
5. Електронна податкова накладна (ПН)	1 (електр.)	Головний бухгалтер / за правилом «першої події» (оплата або відвантаження)	Директор (накладання КЕП) / протягом 3 днів	Бухгалтер з податкового обліку / ЄРПН, Декларація з ПДВ	3 роки (1095 днів) / Головний бухгалтер

Продовження дод. Б

1	2	3	4	5	6
6. Вантажна митна декларація (МД типу ЕК 10 АА)	1 (електр. + папер.)	Митний брокер / за фактом митного оформлення вантажу	Головний бухгалтер / у день випуску товару митницею	Бухгалтер ЗЕД / Субрахунок 362 (валюта EUR), нарахування курсових різниць за НП(С)БО 21	5 років / Головний бухгалтер
7. Банківська виписка та платіжні інструкції	1	Бухгалтер розрахункового відділу / щоденно за системою «Клієнт-Банк»	Головний бухгалтер / щоденно до 12:00 наступного дня	Бухгалтер / Рахунки 311 (UAH), 312 (EUR), закриття розрахунків 361, 362	5 років / Бухгалтер розрахункової групи
8. Акт звірки взаємних розрахунків	2	Бухгалтер з розрахунків з контрагентами / щоквартально та перед річною інвентаризацією	Керівник відділу збуту, головний бухгалтер / протягом 5 днів	Бухгалтер / Відомість звірки розрахунків	3 роки / Бухгалтер
9. Управлінський реєстр старіння дебіторської заборгованості	1	Бухгалтер з обліку розрахунків / щомісяця до 5 числа	Головний бухгалтер, директор / до 7 числа щомісячно	Передається відділу збуту для коригування кредитних лімітів	1 рік / Головний бухгалтер

Джерело: сформовано автором

Додаток В

Основні положення щодо формування та використання резерву сумнівних боргів

Критерій	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»	МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»
1	2	3
Мета	Врахування ризику непогашення поточної дебіторської заборгованості та визначення її чистої реалізаційної вартості	Визнання очікуваних кредитних збитків за фінансовими активами
Об’єкт оцінювання	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість у погашенні	Фінансові активи, що оцінюються за амортизованою собівартістю або за справедливою вартістю через інший сукупний дохід, а також окремі інші об’єкти відповідно до IFRS 9
Основний принцип	Величина резерву визначається з урахуванням ризику непогашення дебіторської заборгованості	Визначається очікувана сума кредитних збитків із урахуванням імовірності, часової вартості грошей та прогнозної інформації
Методи визначення	Метод абсолютної суми сумнівної заборгованості або метод коефіцієнта сумнівності	Загальна модель ECL або спрощений підхід для торговельної дебіторської заборгованості та окремих інших активів
Прогнозна інформація	НП(С)БО 10 не встановлює такої комплексної моделі прогнозування ECL, як IFRS 9	Обов’язково враховується обґрунтована та підтверджувана інформація про майбутні економічні умови
Створення резерву	Відображається за кредитом рахунку 38 у кореспонденції з рахунками витрат	Визнається збільшення loss allowance з відповідним відображенням кредитного збитку у фінансовому результаті або іншому передбаченому IFRS 9 порядку
Використання резерву	При списанні безнадійної дебіторської заборгованості резерв зменшується; рахунок 38 дебетується в кореспонденції з рахунками обліку дебіторської заборгованості	Зменшення або списання loss allowance відображається відповідно до вимог IFRS 9 при зміні оцінки очікуваних кредитних збитків або припиненні визнання активу
Зменшення резерву	Сума зменшення нарахованого резерву відображається за дебетом рахунку 38 та кредитом рахунку обліку доходів	Зменшення оцінених очікуваних кредитних збитків приводить до відповідного зменшення allowance та визнання ефекту у фінансовому результаті

Продовження дод. В.

1	2	3
Відображення дебіторської заборгованості	Поточна дебіторська заборгованість відображається за чистою реалізаційною вартістю	Фінансовий актив відображається з урахуванням loss allowance, що відображає очікувані кредитні збитки
Періодичність оцінки	Резерв переглядається на дату балансу відповідно до прийнятої методики	Оцінка ECL оновлюється на кожну звітну дату з урахуванням актуальної інформації
Бухгалтерський рахунок	Рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів»	IFRS 9 не встановлює конкретного українського номера рахунку; порядок рахунків визначається обліковою системою підприємства
Документальне оформлення	Розрахунок резерву, бухгалтерська довідка та інші документи відповідно до організації обліку підприємства	Розрахунок ECL, дані про кредитний ризик, матриця резервування та інші документи, що підтверджують оцінку
Розкриття інформації	Розкривається інформація про дебіторську заборгованість, метод визначення величини резерву та його зміни відповідно до вимог стандарту	IFRS 7 передбачає розкриття інформації про кредитний ризик, loss allowance та зміни його величини

Джерело: сформовано автором на основі [51,55]